

Rentefradragsforliget og dets sammenbrud 1980

af Peter Sørensen

Den 4. december 1979 fremsatte skatteminister Karl Hjørtnæs som led i »decemberpakken« et forslag til lov om omlægning af rentefradrag på selvangivelsen, baseret på det såkaldte nettoprincip. Efter politiske forhandlinger indgik SD, RV, SF og VS imidlertid i februar 1980 et forlig, der hvilede på bruttoprincippet. Det holdt kun et døgn, da boligminister Erling Olsen undsagde det, hvorefter RV sprang fra. Forliget er hidtil kun blevet behandlet i oversigtsartikler i aviser.¹ I nærværende afhandling, hvis kildegrundlag er et omfattende interviewmateriale med de involverede politikere samt breve og protokoller, redegør undervisningsassistent, cand.phil. Peter Sørensen for, hvorledes forliget blev til. Endvidere søger han at kaste lys over de fire forligspartiets holdning til en rentefradragsordning, og endelig undersøger han, hvorfor forliget gik i stykker².

Folketinget december 1979

SD havde i flere år ønsket at løse problemerne omkring rentefradraget. I november 1975 havde den socialdemokratiske minister for skatter og afgifter, Svend Jakobsen, nedsat et indkomstskatteudvalg, der skulle undersøge spørgsmålet. Udvalget afgav betænkning (nr. 805) i april 1977. I maj 1978 havde skatteminister Jens Kampmann fremlagt et meget vidtgående skattereformudspil i Folketinget, men det blev droppet igen på grund af dannelsen af SV-regeringen i august samme år.

Efter valget i oktober 1979 var de politiske muligheder imidlertid gunstige, og den socialdemokratiske regering var derfor indstillet på, at nu skulle der gøres noget ved den gamle mærkesag. Statsminister Anker Jørgensen understregede således i sin redegørelse til Folketinget den 6. november 1979, at det var regeringens hensigt at foretage en kritisk gennemgang og nyvurdering af skattesystemet med henblik på at rette

1. Jyllands-Posten 2.3.80, Weekendavisen 7.3.80 og Information 19.11.80.

2. En stor del af det benyttede materiale er gengivet i et af forf. udarbejdet tekstsæt om renteforliget, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, 1982.

skævhederne³. Denne hensigtserklæring fulgte skatteminister Karl Hjortnæs op den 4. december 1979, da han fremsatte »Forslag til lov om ændring af forskellige skattelove m.v. (omlægning af fradraget for private renteudgifter) (L65)«.

Karl Hjortnæs havde de bedste forudsætninger for at fremsætte dette forslag. Han havde været med i indkomstskatteudvalget samt været formand for Folketingets skatte- og afgiftsudvalg fra 1975 til 1979. Således havde han været meget stærkt involveret i alle skattepolitiske overvejelser i partiet, og da han blev skatteminister i oktober 1979, havde han straks nedsat en intern arbejdsgruppe i Skatteministeriet under ledelse af afdelingschef (nuværende departementschef) Jens Rosman. Denne arbejdsgruppe, der bestod af nogle af de dygtigste embedsmænd i ministeriet, skulle udarbejde et konkret lovforslag til en begrænsning af rentefradragsretten, så rentefradraget fik ens værdi for alle⁴.

Om baggrunden for lovforslaget oplyser Karl Hjortnæs, at der var forskellige overvejelser. Der var nogle boligpolitiske, idet regeringen for det første mente, at den statslige subvention af boligbyggeriet var for stor. For det andet ønskede regeringen meget stærkt at reducere boligbyggeriet. Videre var der nogle samfundsøkonomiske overvejelser. Det var en kolossal belastning for skattesystemet, at rentefradragene steg med 20-25% om året, mens de skattepligtige indkomster kun voksede med 8-10%. I den konkrete situation skulle forslaget også afbalancere de omfattende økonomiske indgreb over for lønmodtagerne⁵.

Lovforslaget gik ud på at omlægge fradraget for private renteudgifter fra et fradrag i indkomsten til et fradrag i skatten. Omlægningen skulle dog kun omfatte private nettorenteudgifter, således at det alene skulle være den del af de private renteudgifter, som oversteg de private renteindtægter, der skulle omlægges til et fradrag i skatten (det såkaldte netto-rentepincip). Derimod skulle der fortsat være fradrag i indkomsten for erhvervmæssige renteudgifter og for renter af statslige eller statsgaranterede studielån.

Det forhold, at private og erhvervmæssige renteudgifter skulle behandles forskelligt, medførte, at der skulle sondres mellem private og erhvervmæssige renteudgifter. Udgangspunktet ved denne sondring skulle efter forslaget være, at en renteudgift skulle betragtes som privat, medmindre den skattepligtige godtgjorde, at renteudgiften var afholdt

3. F. sp. 9.

4. Samtale med Karl Hjortnæs (KH) 10.4.82.

5. Samtale med KH 10.4.82.

som en driftsudgift i forbindelse med selvstændig erhvervsvirksomhed. Det ville herefter være afgørende, at den skattepligtige godtgjorde, at låneprovenuet var anvendt erhvervsmæssigt (den såkaldte bevisbyrderegulering). Ved private renteindtægter skulle efter forslaget forstås de renteindtægter, som ikke var renter af virksomhedens driftskapital. Forslaget skulle kun omfatte personer og ikke skattepligtige selskaber, foreninger m .v. eller dødsboer.

Omlægningen af de private nettorenteudgifter skulle efter forslaget ske gradvis over en 5-årig periode. Første år, 1981, skulle der overføres 1/6 af de private nettorenteudgifter til et fradrag i de beregnede skatter, næste år, 1982, 2/6 osv. Fra og med 1986 ville omlægningen være tilendebragt, således at fradraget for private nettorenteudgifter alene skulle give grundlag for et fradrag i de beregnede skatter. Overgangsordningen var udformet på en sådan måde, at den gradvise omlægning af rentefradragsretten skulle omfatte såvel renter af private lån optaget før overgangsperiodens begyndelse som renter af private lån optaget i overgangsperioden⁶.

Det fremgår af både lovforslaget og bemærkningerne til det, at Karl Hjortnæs' begrundelse for ændringen var, at fradragets værdi blev den samme uanset indkomstens størrelse. Dette retfærdigheds- eller lighedssynspunkt uddybede skatteministeren i sine skriftlige bemærkninger i forbindelse med fremsættelsen af forslaget i Folketinget. Det hed: »Efter regeringens opfattelse er der ingen rimelig begrundelse for, at den skattefordel, som fradragsretten indebærer, skal være større for de højere indtægter end for de lave. Den gældende fradragsret giver en skattefordel på 60-70 pct. for de høje indtægter mod 40-45 pct. for de lave. Dette forhold har«, fortsatte han, »uden tvivl medvirket til, at fradraget for renteudgifter gennemgående udgør en større andel af indkomsten, jo højere denne er. På denne måde har fradragsretten for private renter i nogen grad neutraliseret den progression i beskatningen, som er tilsigtet med skatteskalaen i udskrivningsloven«. Karl Hjortnæs oplyste til slut, at forslaget ville give et merprovenu af indkomstskat til staten på ca. 2.700 mill. kr. i 1986, hvor omlægningen var gennemført fuldt ud, og at dette merprovenu ville blive anvendt til en forlængelse af det såkaldte proportionalsskattestræk⁷.

Forslaget hvilede som anført på et nettorentepincip. Det vil sige, der var modregningsret for renteindtægter – dog ikke for aktieudbytter. Men

6. A. sp. 613-48.

7. F. sp. 1343-45.

hvorfor byggede lovforslaget egentlig på et nettorentep princip og ikke på et bruttorentep princip, hvorefter renteindtægter ikke modregnes i renteudgifter? Karl Hjortnæs oplyser, at det skyldtes et hensyn til LO, der var meget stærkt imod bruttoprincippet af 2 grunde. Den ene var, at en bruttoløsning ville blokere muligheden for på et senere tidspunkt at gå over til den renteskatteordning, som Mogens Lykketoft, daværende formand for Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, havde udarbejdet i 1978, og som netop byggede på nettoprincippet. Den anden grund var, at bruttomodellen ville give problemer i flyttesituationer⁸. Renteindtægter på pantebreve, der modtages ved salg af ejerbolig, skulle nemlig indkomstbeskattes fuldt ud, mens renteudgifter på pantebreve, der udstedes ved køb af ejerbolig, alene gav fradrag i skatten. Altså ville det blive dyrt at flytte.

Den skattepolitiske ordfører for SD, Børge Bakholt, indledte 1. behandlingen af lovforslaget i Folketinget den 7. december 1979 med at gøre nogle tilføjelser til Karl Hjortnæs' skriftlige redegørelse fra den 4. december. Med hensyn til motiveringen for forslaget understregede han, at det ville føre til flere investeringer i produktion og beskæftigelse. »Det er«, sagde han, »efter SD's opfattelse nødvendigt at reducere de fordele, der er i fradrag ved gældsstiftelse, så vi i den nuværende situation kan få foretaget flere investeringer i produktion og beskæftigelse og ikke blot investeringer i jord og fast ejendom ud fra overvejelser af, hvad der betaler sig bedst rent skattemæssigt«. Bakholt slog fast, at lovforslaget var et væsentligt element i regeringens fremlagte helhedsplan og gjorde opmærksom på, at en forlængelse af proportionalsskattestrækket i særlig grad ville komme lønmodtagergrupperne til gode.

Forslaget blev modtaget meget forskelligt af partierne. Ordførerne fra SF og VS gav deres klare støtte til forslaget. Ole Kalnæs fra SF understregede først partiets principielle holdning, nemlig at SF helst så en fuldstændig fjernelse af rentefradragsretten over 15 år. Partiet kunne imidlertid gå ind for forslaget af 3 grunde. For det første var det urimeligt, at man blev belønnet for at tage lån, derigennem at staten betalte en væsentlig del af renteudgifterne gennem nedslag i skatten. Særlig urimeligt var det, at nedslaget blev langt størst for folk med høje indtægter. For det andet havde den store rentefordel ved at tage lån været medvirkende til, at vi var kommet ud i de eksisterende økonomiske vanskeligheder, idet folk havde kunnet se en stor skattemæssig fordel ved at optage lån til parcelhuse, både og biler i stedet for at spare op hertil. For det tredje ville omlægningen bidrage til en højere grad af ligestilling mellem ejere

8. Samtale med KH 10.4.82.

og lejere. Som eksempel på uligheden mellem ejere og lejere anførte Kalnæs under henvisning til en af vismændenes undersøgelser, at hvis man havde boet i en ejerbolig igennem 15 år, så havde man haft mulighed for et 25 pct. større forbrug end en familie, som havde boet i en lejerbolig i en tilsvarende periode. Med hensyn til anvendelsen af merprovenuet foreslog Kalnæs en forhøjelse af personfradraget, hvilket ville medføre skattelettelser for de befolkningsgrupper, der havde de laveste indkomster.

Mikael Waldorff fra VS fremhævede ligeledes, at VS helst så en total fjernelse af rentefradragene. Han gjorde opmærksom på, at forslaget kun var et begrænset indgreb i rentefradragsretten. Der ville fortsat eksistere flere urimeligheder, eftersom ejerne stadig væk ville få store tilskud på bekostning af lejerne. Både RV og DR var positive over for forslaget. Bernhard Baunsgaard fra RV erklærede først, at de radikale havde en positiv holdning til ideen om en renteomlægning, hvilket ikke kan undre, da det var en gammel radikal kongstanke, som RV også for nylig var gået til valg på. Dernæst kritiserede Baunsgaard nogle konkrete punkter i forslaget. For det første foreslog han, at omlægningen skulle gennemføres på »én gang« – men med overgangsordninger på 5 eller 10 år for dem, der kom i klemme. For det andet rettede han et særdeles voldsomt angreb på nettoprincippet, som han syntes var »forkert« at vælge. Baunsgaard henviste i den forbindelse til professor Gunnar Thorlund Jepsens kronik i Jyllands-Posten fra den 6. december, hvori professoren havde karakteriseret nettoprincippet som asocialt, da det vendte den tunge ende nedad. Det ville ifølge Thorlund Jepsen især ramme de socialdemokratiske arbejdere og funktionærer. For egen regning fortsatte den radikale ordfører: »Det vil vel ramme alle arbejdere og funktionærer, princippet ser nok ikke på, om man har partibogen i orden ... Vi kan vel også sige det på den måde: det er de ældre og de rige, der får gavn af det, og man rammer meget præcist de unge, der er ved at opbygge deres tilværelse og har mellemindkomsterne«. Og Baunsgaard præciserede: »Man må være klar over, at man ved at bruge nettorenteprincippet begunstiger renteindkomsterne, for de skal, når de kan modregnes i gældsrenter, i realiteten kun beskattes med 45 pct., medens arbejdsindtægter fortsat bliver beskattet med 70 pct. Det er i hvert fald ikke lighed, at den indtægt, som man skal arbejde sig til, fortsat skal beskattes hårdt, og den, man ingenting selv gør for at få, går ram forbi«. Ole Flygaard fra DR var positiv over for »intentionen« i forslaget, men pegede bl.a. på vanskelighederne ved at sondre mellem private og erhvervsmæssige renteudgifter. Til gengæld blev forslaget modtaget yderst negativt af V, K, Z og CD.

Disse partiers kritik samlede sig især omkring følgende 4 forhold: For det første det korte tidsrum, som regeringen havde afsat til færdigbehandlingen af lovforslaget. For det andet pegede de på sondringsproblemet, herunder bevisbyrdereglen. F.eks. påstod Uffe Ellemann-Jensen fra V, at hele 300.000 selvstændige erhvervsdrivende ville komme i klemme. For det tredje gjorde både V og K opmærksom på ulemperne ved nettoprincippet. Ellemann-Jensen argumenterede, at dette princip ville føre til afhændelse af finansielle aktiver og omlægning af opsparing. Endelig fremhævede V, Z og CD for det fjerde, at forslaget især ville ramme unge familier, der havde købt hus for nylig. Alternativt foreslog CD en beløbsbegrænsning for fradrag for fremtidig gæld, mens K, der principielt var imod ethvert indgreb i fradragsretten, tilrådede at føre proportional-skattestrækket til tops.

KRF, der hverken udtrykte principiel positiv eller negativ holdning til lovforslaget, kritiserede forslaget for at være »asocialt«, da det ville ramme »normalfamilien«.

Skatteminister Karl Hjortnæs forsøgte derpå at imødegå den rejste kritik. Angående det korte tidsrum henviste han til, at man i årevis havde beskæftiget sig med problemet, og at embedsmændene havde forberedt forslaget meget grundigt. Med hensyn til sondringsproblemet påpegede han, at det kun ville berøre 60.000 selvstændige erhvervsdrivende, hvilket han lovede at dokumentere i skatteudvalget. Han påberåbte sig i øvrigt de gode erfaringer i udlandet (Finland, Tyskland, England og Canada). Specielt lovede han, at der ville blive udarbejdet præcise regler vedrørende bevisbyrdereglen. Hvad angik kritikken af nettoprincippet, indskrænkede han sig til at bemærke, at det i hvert fald var bedre end bruttorenteprikket, der ville give problemer i flyttesituationer. Med hensyn til Kalnæs' forslag om en forhøjelse af personfradraget i stedet for en forlængelse af proportional-skattestrækket gjorde skatteministeren opmærksom på, at det ville give »særlige problemer« uden i øvrigt at præcisere disse⁹.

Folketingsdebatten havde således vist, at både SF og VS var positive over for regeringens lovforslag. RV og til en vis grad DR var også positive, men de radikale havde dog fremført en bemærkelsesværdig skarp kritik af nettoprincippet. Mens KRF tilsyneladende var uafklaret i sin holdning, var V, K, Z og CD stærkt negative.

Efter 1. behandlingen i Folketinget blev lovforslaget sendt til drøftelse i skatte- og afgiftsudvalget, hvor diskussionen især samlede sig omkring

9. F. sp. 1819-61.

sondringsproblemet og nettoprincippet over for bruttoprincippet. På udvalgets spørgsmål om, hvor mange skatteydere der skulle foretage sondring mellem renter af privat gæld og erhvervsgæld, svarede Karl Hjortnæs, at der kunne blive tale om ca. 400.000 personer, men han understregede samtidig, at sondringen kun ville få skattemæssig betydning for omkring 50-60.000¹⁰. Udvalget ønskede en juridisk vurdering af den omvendte bevisbyrdes (§ 8 F) placering i dansk ret, og i en længere redegørelse gjorde skatteministeren gældende, at det var »misvisende« at tale om en »omvendt bevisbyrde«, idet en sådan betegnelse måtte forudsætte, at der i øvrigt inden for skatteområdet gjaldt en regel om, at skattemyndighederne havde bevisbyrden. Han anførte, at hvis ligningsmyndighederne f.eks. gjorde indsigelse mod et fradrag, som skatteyderen havde foretaget, så ville det i praksis påhvile skatteyderen at fremskaffe sådan dokumentation for fradraget, at ligningsmyndighederne havde et tilstrækkeligt grundlag for at bedømme, om fradraget kunne indrømmes. Bevisbyrdereglen skulle betragtes som en udbygning af dette dokumentationskrav. Skatteministeren mente i øvrigt, at bevisbyrdereglen ville tilskynde skatteyderen til at tilrettelægge lånoptagelse og forretningsgang i virksomheden på en sådan måde, at det blev let for ham at opfylde bevisbyrden¹¹.

Som svar på udvalgets spørgsmål om nogle eksempler på, hvilke tvivlsituationer der ville kunne opstå i ligningsarbejdet i forbindelse med adskillelsen mellem renter af privat gæld og erhvervsgæld, indrømmede Karl Hjortnæs, at der navnlig i de første år efter omlægningen kunne blive vanskeligheder, da der her skulle tages stilling til, hvad provenuet af tidligere optagne lån var anvendt til. F.eks. kunne der opstå tvivl om, hvorvidt provenuet af et lån, der var optaget med sikkerhed i en ejerbolig uden forbindelse med anskaffelse af ejerboligen, var benyttet til private eller erhvervsmæssige formål. Ligeledes kunne der opstå tvivl med hensyn til renterne af en kassekredit. Skatteministeren pointerede dog, at der i mange tilfælde ikke ville være større tvivl om, hvorvidt en given renteudgift var privat eller erhvervsmæssig¹².

Det spørgsmål, der optog udvalget allerstærkest, var nettoprincippet contra bruttoprincippet. Udvalget indkaldte således skatteministeren til samråd 2 gange for at drøfte denne problemstilling, ligesom udvalget stillede en hel række spørgsmål vedrørende de 2 principper.

10. Spm. 4 af 7.12.79 og svar 9.12.79. (Udvalgsakter).

11. Spm. 6 af 7.12.79 og svar 9.12.79. (Udvalgsakter).

12. Spm. 7 af 7.12.79 og svar 9.12.79. (Udvalgsakter).

På spørgsmålet om, hvorfor ministeren havde forkastet bruttorenteprincippet, anførte Hjortnæs 2 grunde. Den ene var, at man derved undgik »at tilskynde de skattepligtige til at realisere deres rentebærende fordringer med henblik på at nedbringe deres gæld«. En bruttoløsning ville modvirke den skattepligtiges rimelige ønske om at have en likvid reserve i form af bankindestående eller obligationer. Den anden grund var flytteproblemet. For en skattepligtig, der solgte en ejerbolig og købte en ny, ville en bruttoløsning virke »særlig urimelig«, idet renteindtægter på pantebreve, der blev modtaget ved salg af ejerboligen, skulle indkomstbeskattes fuldt ud, mens renteudgifter på pantebreve, der blev udstedt ved køb af ejerbolig, alene gav fradrag i skatten. Hvis den skattepligtige ville afhænde sine pantebreve for at indfri de pantebreve, han havde udstedt, måtte det forventes, at han ville få et »betydeligt kursstab«. Herved ville en bruttoløsning »virke hæmmende for mobiliteten på boligmarkedet«¹³.

Skatteministeren indrømmede på udvalgets spørgsmål, om det var en skattemæssig fordel at konvertere aktiver (f.eks. aktier) til værdier med renteindtægt under en nettoløsning, at der kunne være skattemæssige fordele ved at realisere aktiver og anbringe salgsprovenuet i rentebærende fordringer. Hjortnæs understregede samtidig, at tilsvarende fordele kunne opnås under en bruttoløsning, såfremt den skattepligtige anvendte salgsprovenuet til afdrag på sin gæld, hvorved hans renteudgifter ville blive nedsat¹⁴. Udvalgets opfølgende spørgsmål om faren med talmæssig angivelse for formueomlægninger besvarede Karl Hjortnæs således: »Det er ikke på forhånd muligt at give nogen talmæssig angivelse for, i hvilket omfang de skattepligtige vil afhænde deres aktier og købe f.eks. obligationer i stedet«. Men han advarede kraftigt imod at »overdrive faren for sådanne formueomlægninger«¹⁵.

Karl Hjortnæs besvarede et udvalgsspørgsmål om bruttoprincippets påvirkning af pantebrevsmarkedet ved at uddele et svar fra Økonomiministeriet. Efter dette ministeriums opfattelse ville en bruttoordning »belastte pantebrevsmarkedet«, fordi der ville fremkomme ekstra udbud af pantebreve, der ønskedes afhændet med henblik på tilvejebringelse af likviditet til brug for gældsnedsettelse. Det ville især dreje sig om husejere, der havde modtaget pantebreve fra tidligere salg af ejerbolig. For disse personer indebar bruttoprincippet nemlig en »betydelig tilskyndel-

13. Spm. 27 af 7.12.79 og svar 9.12.79. (Udvalgsakter).

14. Spm. 52 af 7.12.79 og svar 11.12.79. (Udvalgsakter).

15. Spm. 53 af 7.12.79 og svar 11.12.79. (Udvalgsakter).

se« til at udbyde deres pantebreve og anvende provenuet til at nedbringe deres gæld. Økonomiministeriet skønnede, at der kunne blive tale om »meget store ekstra udbud«, da der fra 1972 til 1978 var udstedt nye pantebreve i ejerboliger for et samlet nominelt beløb på 50 mia. kr., hvoraf ca. 70 pct. måtte forventes at være i den oprindelige kreditors besiddelse¹⁶.

På et spørgsmål om, hvilket princip ville give det største merprovenu, oplyste skatteministeren, at ved en bruttoløsning ville merprovenuet i forhold til beskatningen efter de gældende regler – regnet i 1980-niveau – andrage omkring 4-4,2 mia. kr. Bruttoløsningen ville derfor medføre et merprovenu, der var omkring 1-1,2 mia. kr. større end nettoløsningen¹⁷. Til forståelse af dette regnestykke skal det lige anføres, at nyere oplysninger, modtaget efter lovforslagets udarbejdelse, tydede på, at merprovenuet ved en nettoløsning ville blive 3 mia. kr. (i stedet for 2.700 mill. kr.). Merprovenuet ved en bruttoordning ville give basis for en forlængelse af proportionalsskattestrækket fra 81.900 kr. til 100.000 kr. i 1986, når omlægningen var gennemført fuldt ud¹⁸.

Den 11. december indkaldte udvalget ministeren til samråd. Udvalget ønskede en generel drøftelse af bruttoprincippet contra nettoprincippet, herunder fordele og ulemper. Bl.a. ønskede udvalget en redegørelse for, hvorledes problemerne ved ejerboligskifte under en bruttoløsning kunne imødegås¹⁹. Det økonomiske Sekretariat, dvs. regeringens egne økonomer, advarede den 12. december 1979 i et notat mod bruttorentepri-ncippet²⁰. Sekretariatet redegjorde for virkningerne på kapitalmarkedet af hhv. en brutto- og nettoløsning – og konklusionen var, at en bruttoordning ville give betydelige vanskeligheder på penge- og kapitalmarkedet, idet denne ordning ville tilskynde folk til at afvikle rentebærende fordringer i form af værdipapirer (pantebreve og obligationer) eller indeståender i pengeinstitutter og bruge provenuet til at nedsætte renteudgifterne. Tilskyndelsen ville efter sekretariatets opfattelse blive særlig stor, hvis forskellen mellem marginalbeskatningen af renteindtæger og -udgifter var betydelig. Bemærkelsesværdigt er det, at Nationalbanken havde tiltrådt Det økonomiske Sekretariats konklusion – og dermed blandede sig direkte i de politiske drøftelser mellem partierne.

16. Spm. 58 af 7.12.79 og svar 14.12.79. (Udvalgsakter).

17. Spm. 77 af 10.12.79 og svar 12.12.79. (Udvalgsakter).

18. Svar på spm. 1 af 6.12.79. (Udvalgsakter).

19. Udvalgets skrivelse af 11.12.79 til KH. (Udvalgsakter).

20. Pga. 50-årsreglen har jeg ikke benyttet notatet (L 65-bil.58), men jeg har sluttet mig til indholdet ud fra KH's svar på spm. 58, 144, 157 og 159. (Udvalgsakter).

Den 15. december indkaldte skatteudvalget atter Karl Hjortnæs til samråd. Denne gang skulle ministeren oplyse om, hvad det var fra Nationalbankens side, der havde overbevist ham om nødvendigheden af at vælge nettorentemetoden²¹. 2 dage senere, den 17. december 1979, fremsatte skatteministeren overraskende et forslag til folketingsbeslutning om omlægning af fradraget for private renteudgifter (beslutningsforslag nr. B 35). Forslaget lød:

»Folketinget opfordrer regeringen til i folketingsåret 1979-80 med henblik på vedtagelse i samme folketingsår at fremsætte lovforslag om gennemførelse af en omlægning af fradraget for private renteudgifter efter følgende retningslinier:

1. Med virkning fra og med indkomståret 1981 påbegyndes for skattepligtige personer en omlægning af fradraget ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst til et fradrag i de beregnede skatter efter samme principper som personfradraget. For renter af erhvervmæssig gæld bibeholdes derimod det gældende fradrag ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst.

2. Opdeling af renteudgifterne i private og erhvervmæssige renteudgifter skal foretages på grundlag af, hvad det pågældende låneprovenu er anvendt til.

3. En persons renteudgifter anses for private, medmindre den skattepligtige godtgør, at udgiften er erhvervmæssig.

4. Fradraget for private renteudgifter omlægges kun til et fradrag i de beregnede skatter i det omfang, de overstiger de skattepligtige, ikke-erhvervmæssige renteindtægter (den såkaldte nettometode).

5. Renteudgifter af studielån, som er ydet eller garanteret af staten, skal ikke omfattes af fradragsomlægningen. Disse udgifter skal således fortsat kunne fradrages ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst.

6. Omlægningen af fradraget for private nettorenteudgifter foretages gradvis i perioden 1981-1990. Omlægningen sker med 1/10 i 1981, og den forøges med 1/10 i hvert af de følgende år, indtil den fulde nettorenteudgift bringes til fradrag i de beregnede skatter fra og med 1990.

Denne gradvise omlægning af fradraget for private nettorenteudgifter skal ikke alene omfatte private renteudgifter af lån optaget før overgangsperiodens begyndelse, men også renteudgifter af private lån optaget i overgangsperioden (den såkaldte fleksmetode).

I overgangsperioden skal det merprovenu, der følger af omlægningen, fuldt ud benyttes til en gradvis forlængelse af det såkaldte proportionalsskattestræk²².

Dette detaljerede forslag til folketingsbeslutning svarede i det store og hele til det lovforslag, som ministeren havde fremsat den 4. december 1979. Nyt var kun, at omlægningen skulle strækkes over 10 år i stedet for 5. Hvorfor havde Karl Hjortnæs forlænget overgangsperioden? Måske

21. Udvalgets skrivelse af 15.12.79 til KH. (Udvalgsakter).

22. A. sp. 1739-1743.

for at afbøde virkningerne, måske for at imødekomme RV, der jo havde foreslået en overgangsordning på 10 år. Beslutningsforslaget blev i umiddelbar tilknytning til dets fremsættelse henvist til skatteudvalget inden dets 1. behandling. Henvisningen skete efter forslag fra Folketingets formand i henhold til forretningsordenens § 9²³.

Til 1. behandling af beslutningsforslaget havde skatteudvalget afgivet en betænkning af 17. december 1979, der foruden en indstilling fra det samlede udvalg om, at beslutningsforslaget efter 1. behandlingen skulle henvises til fornyet udvalgsbehandling, hvorefter partierne i en tillægsbetænkning ville redegøre for deres endelige stilling til forslaget, indeholdt mindretalsudtalelser fra hhv. Z og DR. Z indstillede forslaget til forkastelse under henvisning til 9 »anklagepunkter«. Bl.a. anførte partiet, at forslaget indebar særforfølgelse af børnefamilier, undtagelsesmuligheder for formuende, opfordring til skattefiduser, diskrimination af lønmodtagere og favorisering af akademikere, ligesom det ville føre til standsning af nybyggeri af parcelhuse, meradministration samt at lysten til aktiv erhvervsinvestering i f.eks. aktier blev svækket. DR ville undlade at stemme. Begrundelsen var, at man frygtede, at forslagets realisation ville skabe nye og endnu voldsommere uligheder mellem forskellige kategorier af samfundsborgere. Forholdet var nemlig tilsyneladende det, at en meget betydelig del af skatteborgerne ville have omgåelsesmuligheder, idet sondringen mellem erhvervsbetinget og privat gæld for manges vedkommende reelt ville være uigennemførlig. Især frygtede DR, at det alene blev lønmodtagere med relativt beskedne indtægter, der blev ramt af forslaget²⁴.

Hvorfor fremsatte regeringen pludselig et beslutningsforslag? Under 1. behandlingen den 19. december 1979 forklarede Børge Bakholt (SD) det med, at så var der »tid til at drøfte enkeltheder i lovforslaget«. Men hvorfor var forslaget så usædvanlig detaljeret udformet?

Dette spørgsmål, som flere af ordførerne stillede, besvarede Karl Hjortnæs med ordene: »Det er helt nødvendigt for os at få sikkerhed for, at der er partier, som vil forpligtige sig på en sådan måde, at vi er sikre på, at vi kan gennemføre en konkret lovgivning på dette område, der kan træde i kraft pr. 1. januar 1981«.

Ole Kalnæs (SF) beklagede dybt, at lovforslaget ikke kunne gennemføres i år, men stillede sig ellers positiv over for forslaget til folketingsbeslutning. Som noget bemærkelsesværdigt nyt tilkendegav han imidlertid,

23. F. sp. 2355.

24. B. sp. 342-48.

at SF afgjort foretrak bruttorenteprikket, således at arbejdsindkomster ikke blev beskattet hårdere end renteindtægter. I samme åndedræt gjorde Kalnæs dog gældende, at for SF var det helt afgørende, at man fik taget hul på rentefradragsproblemet. Preben Wilhjelms (VS) var også principielt positiv over for forslaget, men ønskede at omlægningen skulle ske på »én gang«. Han forsøgte at få skatteministeren til at afgive et tilsagn om, at omlægningen ikke måtte »bruges som begrundelse for på nogen som helst måde at udsætte en egentlig løsning af problemet med disse i deres fordeling dybt asociale boligsubsidier på 11-12 mia. kr.«. Bernhard Baunsgaard (RV) var parat til at give tilslutning til forslaget under 2 forudsætninger. Den ene var, at sondringsproblemet blev løst. Den anden var, at de »meget alvorlige defekter« ved nettometoden blev rettet. Disse defekter var ifølge Baunsgaard dels at arbejdsindtægter blev beskattet hårdere end renteindtægter, dels at passiv investering blev begunstiget på aktiv investerings bekostning. Endelig understregede Baunsgaard, at en overgangsperiode på »mindst 10 år« var nødvendig. Partierne V, K, CD og KRF var alle klart imod beslutningsforslaget. Deres kritik gik ligesom under 1. behandlingen af lovforslaget på sondringsproblemet, herunder bevisbyrdereglen, samt svaghederne ved nettoprincippet²⁵.

Som omtalt ville partierne redegøre for deres endelige stillingtagen til beslutningsforslaget i en tillægsbetænkning. Denne blev afgivet den 20. december. SF tilsluttede sig beslutningsforslaget, men tog forbehold over for nettoprincippet. Bruttoprincippet anså SF for at være mere hensigtsmæssigt, idet forskellige arter af indkomster (renteindtægter, udbytter, arbejdsindtægter osv.) blev beskattet ens. Partiet bemærkede, at de i bilag 58 til L 65 (Det økonomiske Sekretariats notat af 12.12.79) anførte argumenter imod bruttorenteprikket fandtes lidet overbevisende. Ligeledes tog SF forbehold over for overgangsperiodens længde og fremførte, at en kortere overgangstid burde overvejes.

RV tilsluttede sig formålet med beslutningsforslaget, således som det fandt udtryk især i punkterne 1 og 2, og ville stemme for forslaget. Dog gjorde RV opmærksom på, at adskillelsesproceduren mellem private og erhvervsrenter trængte til en grundigere gennemarbejdning. Om det foreslåede nettoprincip hed det i det radikale bidrag til betænkningen: »Dette princip medfører skavanker, jfr. udvalgsbilag 57 til lovforslag L 65²⁶. Disse skavanker må nøje overvejes og modvirkes, hvis dette princip

25. F. sp. 2701-2723.

26. Bil. 57 var ikke blandt udvalgsakterne.

skal fastholdes«. RV udtrykte således ikke som SF eksplicit præference for bruttoprincippet. DR tilkendegav ligesom i betænkningen af 17. december 1979, at partiet ville undlade at stemme.

V indstillede beslutningsforslaget til forkastelse af 3 grunde. For det første var problemstillingen fradrag i indkomst/fradrag i skat grundlæggende forkert. For det andet var sondringsproblemet ikke løst. Og for det tredje rummede nettoprincippet betydelige urimeligheder, nemlig: favorisering af personer med renteindkomster, diskrimination af aktieejere samt fordyrelse af udgiften til ejerbolig på grund af manglende sidestilling af lejeværdi og renteindtægt. K afviste beslutningsforslaget med den begrundelse, at det stort set var identisk med lovforslaget. Derfor nøjedes partiet med at henvise til de argumenter, som det havde fremført under 1. behandlingen af lovforslaget. Z indstillede beslutningsforslaget til forkastelse under henvisning til de 9 »anklagepunkter« i betænkningen af 17. december 1979. Partiet fremsatte i øvrigt 2 ændringsforslag i tillægsbetænkningen. Det ene gik på en sidestilling af statsgaranterede studielån og andre lån beregnet på dygtiggørelse og/eller etablering. Det andet gik på, at merprovenuet ved omlægningen skulle anvendes til en forlængelse af proportionalsskattestrækket og/eller ekstraordinære forhøjelser af personfradraget.

Endelig indstillede CD beslutningsforslaget til forkastelse på grund af sondringsproblemet, og fordi forslaget især ville ramme lønmodtagere med egen bolig. CD fremsatte ligeledes 2 ændringsforslag i tillægsbetænkningen: en forlængelse af overgangsperioden til 15 år, og at omlægningen af rentefradraget kun skulle gælde fremtidig gæld²⁷.

Da beslutningsforslaget skulle til 2. og sidste behandling den 21. december 1979 var der ud over ændringsforslagene i tillægsbetænkningen stillet 2 ændringsforslag af hhv. Arne Bjerregaard og Chr. Christensen fra KRF. Disse 2 ændringsforslag tilsigtede begge at give folketingsbeslutningen en mere uforpligtende karakter. Først behandlede de 6 ændringsforslag. Kalnæs (SF) kunne støtte Z's ændringsforslag om, at merprovenuet fra omlægningen kunne anvendes til at forhøje personfradraget. Ingen af de 6 ændringsforslag blev imidlertid vedtaget ved afstemningen²⁸.

Regeringens forslag sattes derefter til forhandling. Baunsgaard (RV) betegnede det som »et stort fremskridt«, når et flertal i Folketinget om et øjeblik ville have anbefalet, at der gennemføres en omlægning af rente-

27. B. sp. 371-78.

28. Jfr. afstemningsresultaterne i F. sp. 3171-72.

fradraget. Han udtrykte håb om, at de 3 partier, der stod sammen om dette flertal, ville finde ud af at gøre det på den måde, der bedst tjener de brede masser, som består af ganske almindelige mennesker. Samtidig understregede han, at hvis man skulle nå til enighed, så fordrede det, at ingen på forhånd mødte med løsninger, men at man var parat til en åben diskussion. Kalnæs (SF) karakteriserede ligeledes den forestående anbefaling af renteomlægningen som »et stort skridt fremad«, men pegede også på svaghederne i forslaget. Karl Hjortnæs afsluttede debatten med at fremhæve, at udtalelserne fra RV og SF både i betænkningen og i salen havde vist, at disse 2 partier var parat til at gennemføre en lovgivning på dette område meget snart i det nye år, hvilket han takkede dem for. Beslutningsforslaget blev herefter vedtaget med 93 stemmer (SD, SF, RV og VS) mod 69. 3 (DR) undlod at stemme²⁹.

Spørgsmålet er imidlertid, om skatteministerens afsluttende bemærkninger ikke var lovlig optimistiske. Nok havde SF og RV givet tilslutning til regeringens forslag, men SF havde dog foretrukket et bruttoprincip – og RV havde givet udtryk for meget betydelig skepsis over for nettorenteprikket. I øvrigt er det ganske interessant, at både Baunsgaard og Hjortnæs undlod at omtale VS' støtte til forslaget.

Politiske forhandlinger

Efter nytår startede de politiske forhandlinger (også kaldet »teknisk bearbejdning af lovforslaget«). Karl Hjortnæs forhandlede først med RV og SF enkeltvis, men gik hurtigt over til at føre forhandlingerne med begge partier samtidig. Drøftelserne foregik på Hjortnæs' kontor i Skatteministeriet ca. 1 gang om ugen. Fra RV deltog Bernhard Baunsgaard og Aase Olesen og fra SF Kjeld Rahbæk Møller og Ole Kalnæs. Fra SD deltog foruden skatteministeren Bernhard Tastesen, formand for Folketingets skatteudvalg, og undertiden Børge Bakholt³⁰.

SF havde straks bedt om at få VS, der havde stemt for beslutningsforslaget, og DR, der havde tilkendegivet en vis positiv interesse, inddraget i forhandlingerne, hvilket var blevet afvist af både SD og RV. De radikale var meget betænkelige ved at få VS med til forhandlingsbordet. Imidlertid lovede Hjortnæs at holde såvel VS som DR løbende orienteret³¹.

29. F. sp. 3168-3174.

30. Samtale med Bernhard Baunsgaard (BB) 6.4.82, Kjeld Rahbæk Møller (KRM) 6.5.82 og KH 10.4.82.

31. Samtale med KH 10.4.82 og KRM 6.5.82.

Karl Hjortnæs oplyser, at hans hensigt var, at de politiske forhandlinger mellem de 3 partier skulle føre til et forlig – og at det, der skulle ske i skatteudvalget, blot var en »ekspeditionssag«. Hjortnæs vurderede nemlig, at sagen var politisk så følsom og kompliceret, at det var helt nødvendigt, at han personligt overtog forhandlingsinitiativet³². Selve forhandlingerne, der var mørklagte, blev langvarige, intense og detaljerede. De førtes på basis af regeringens lovforslag, principbeslutningen og SF's og RV's betænkningbidrag. Især diskuteredes anvendelsen af merprovenuet, sondringsproblemet, overgangsperiodens længde samt frem for alt, om det skulle være netto- eller bruttoprincippet.

SD og RV var enige om at bruge merprovenuet til en forlængelse af proportional-skattestrækket, mens SF hellere ville bruge det til en forhøjelse af personfradraget. Imidlertid bøjede SF sig ret tidligt på det punkt³³. SF havde som tidligere nævnt taget forbehold over for en overgangsperiode på 10 år og foreslog i forhandlingerne 6 år, men kunne heller ikke komme igennem med dette forslag. Der er uenighed mellem Bernhard Baunsgaard og Kjeld Rahbæk Møller om, hvem der egentlig krævede en overgangsperiode på 10 år. Rahbæk Møller hævder, at det var RV³⁴, mens Baunsgaard påstår, at det var Karl Hjortnæs. Baunsgaard oplyser, at RV var tilhænger af en individuel overgangsperiode, hvor der skulle laves særordninger for dem, der kom i klemme (skønsvist ca. 100.000)³⁵. Som før omtalt udtalte RV under 1. behandlingen af beslutningsforslaget, at en overgangsperiode på »mindst 10 år« var nødvendig, så man ikke Baunsgaard har fastholdt dette synspunkt under de politiske drøftelser. Under alle omstændigheder enedes forhandlerne om en overgangsperiode på 10 år.

Nøgleproblemet i forhandlingerne var, om det skulle være netto- eller bruttoprincippet, der skulle lægges til grund. Straks ved forhandlingernes start krævede Bernhard Baunsgaard, at det foreslåede nettoprincip skulle ændres til et bruttoprincip. Baunsgaard fortæller, at bruttoløsningen var en radikal principbeslutning fra landsmødet i Fredericia i 1975, der var blevet konfirmeret på efterfølgende hovedbestyrelsesmøder og landsmøder, ligesom dette princip optrådte i de radikale programmer og pjecer om skattepolitik³⁶.

Baunsgaard var personlig meget stærk tilhænger af bruttoprincippet,

32. Samtale med KH 10.4.82.

33. Samtale med KRM 6.5.82.

34. Samtale med KRM 6.5.82.

35. Samtale med BB 6.4.82.

36. Samtale med BB 6.4.82.

der efter hans opfattelse var det socialt mest retfærdige. Videre ville det give det største provenu, der skulle bruges til en yderligere forlængelse af proportionalsskattetrækket³⁷. Karl Hjortnæs var imidlertid stærkt imod bruttoprincippet. Han slog især på de problemer, som dette princip ville give i flyttesituationer, men både RV og SF tilbageviste kritikken. De argumenterede, at man blot skulle sælge sine pantebreve i det gamle hus og bruge beløbet til køb af det nye. Derved kunne man købe det nye hus billigt – og problemet var løst³⁸. Til gengæld angreb RV og SF nettoprincippet. Bl.a. var de imod, at en nettoløsning favoriserede obligationsejere fremfor aktieejere³⁹.

Sideløbende med de politiske forhandlinger mellem SD, SF og RV fortsatte udvalgsarbejdet. Hovedproblemerne var stadig: sondringsspørgsmålet og nettoprincippet over for bruttoprincippet. Hvad angik sondringsproblemet, diskuteredes især problematikken omkring låneprovenuets anvendelse. Med udgangspunkt i et længere afsnit fra indkomstskatteudvalgets betænkning nr. 805 af 22. april 1977 ønskede skatteudvalget oplyst, om det var muligt at sondre mellem private og erhvervsmæssige renteudgifter på grundlag af låneprovenuets anvendelse. Efter en grundig redegørelse fastslog Karl Hjortnæs, at det ikke blot var muligt, men at det heller ikke var forbundet med større vanskeligheder. Det ville således være let for skatteyderne at dokumentere, at et lån var erhvervsmæssigt. Det gjaldt f.eks. den erhvervsdrivendes sædvanlige leverandørkreditter og lån optaget i forbindelse med opførelse af erhvervsbygninger. Omvendt ville der være mange tilfælde, hvor det var ligeså oplagt, at lånet var privat, f.eks. afbetalingsgæld for varige forbrugsgoder og lån i forbindelse med køb af ejerboliger⁴⁰.

Med hensyn til problemstillingen nettoprincip contra bruttoprincip ønskede udvalget dels at vide, hvad det var fra Nationalbankens side, der ud over det på bilag 58 (Det økonomiske Sekretariats notat af 12.12.79) oplyste havde overbevist ministeren om nødvendigheden af at vælge nettoløsningen, dels en redegørelse for fordele og ulemper ved hhv. en netto- og en bruttoløsning. Karl Hjortnæs svarede på det første spørgsmål, at ud over de på bilag 58 meddelte oplysninger forelå der ikke argumenter fra Nationalbanken til spørgsmålet om omlægning af fradraget for private renteudgifter efter en brutto- eller nettoløsning. De i bilag

37. Samtale med BB 6.4.82.

38. Samtale med BB 6.4.82 og KRM 6.5.82.

39. Samtale med BB 6.4.82 og KRM 6.5.82.

40. Spm. 123 af 21.12.79 og svar 10.1.80. (Udvalgsakter).

58 anførte argumenter var imidlertid efter regeringens opfattelse »så vægtige, at man har fundet det rigtigst at vælge nettoløsningen«. Det andet spørgsmål besvarede ministeren i første omgang ved at uddele et notat af 30. januar 1980 fra skattedepartementet. Det var en detaljeret redegørelse for fordele og ulemper ved de 2 principper, men i realiteten et klart forsvar for nettoprincippet og en stærk kritik af bruttoprincippet⁴¹.

Senere fulgte Karl Hjortnæs skattedepartementets notat op med sin egen redegørelse. I et notat af 7. februar 1980 til skatteudvalget advarede ministeren ligeledes stærkt imod bruttoprincippet⁴². For det første gjorde han igen opmærksom på flytteproblemet (pkt. 6 i bil. 71), og for det andet pegede han atter på, at en bruttoløsning ville tilskynde skatteyderen til at realisere sine aktiver og nedbringe sin gæld (pkt. 8 i bil. 71). Men denne gang understregede skatteministeren meget kraftigt de farer, som hele det økonomiske system blev udsat for. Han argumenterede: »Når mange skattepligtige samtidig realiserer deres aktiver og nedbringer deres gæld, kan der blive tale om ret uoverskuelige virkninger for rentedannelsen og kursfastsættelsen«.

Bemærkelsesværdigt er det, at selv om SF klart foretrak brutto, tilkendegav partiet ikke desto mindre under de politiske forhandlinger, at det vigtigste var at få et forlig – og at man i givet fald var parat til at »sluge netto«⁴³. Bernhard Baunsgaard havde ellers betonet over for SF, at de ikke måtte svigte brutto⁴⁴. Da de radikales tilslutning var nødvendig for at få loven vedtaget, befandt partiet sig i en yderst stærk forhandlingsposition. Baunsgaard holdt da også hårdnakket fast på bruttoprincippet.

Karl Hjortnæs stod imidlertid ligeså stejlt på nettoprincippet. Hvorfor? Utvivlsomt på grund af LO's meget stærke modstand mod brutto. Hjortnæs beretter, at han havde flere drøftelser med folk fra LO, bl.a. med topøkonomen Poul Nyrup Rasmussen, formanden for LO's skatteudvalg, Jørgen Freddy Hansen, samt Mogens Lykketoft⁴⁵.

Alligevel fremsatte Karl Hjortnæs nogle ret interessante udtalelser til Jyllands-Posten i slutningen af januar 1980. Han fastslog for det første, at når Nationalbanken »direkte advarer regeringen mod at anvende bruttoprincippet, så vil næppe noget ansvarligt parti forsøge at få det gennemført«. Dette udsagn kan kun udlægges som et forsøg på at presse SF

41. Spm. 126 og 128 af 23.1.80 og skattedepartementets notat 30.1.80. (Udvalgsakter).

42. Notatet (L 65-bil.71) var ikke blandt udvalgsakterne, men indholdet fremgår dels af udvalgets spm. 129, 130, 132 og 134, dels af Jyllands-Posten 2.3.80.

43. Samtale med KRM 6.5.82.

44. Gert Petersen i Jyllands-Posten 1.3.80.

45. Samtale med KH 10.4. og 23.4.82 samt KH's skriftlige svar 21.4.82.

og RV. På den anden side udtalte skatteministeren også: »Der er noget, der taler for og noget, der taler imod begge principper« – og føjede så til, at det ikke var afgørende for forslaget, om det byggede på det ene eller andet princip⁴⁶. Denne sidste udtalelse var måske en åbning og kunne i hvert fald tyde på evt. bevægelighed hos Hjortnæs.

RV vidste efter SF's »indrømmelse« under forhandlingerne, at det var af afgørende betydning at få VS til at støtte kravet om brutto. Derfor henvendte Bernhard Baunsgaard sig nu ustandselig til VS'erne – og opfordrede dem indtrængende til at lægge pres på regeringen ved at stille en bruttoordning som betingelse for at gå med til et forlig⁴⁷.

Regeringen havde nedsat et internt skatteudvalg, hvis formand var skatteminister Karl Hjortnæs, og som ellers bestod af finansminister Svend Jakobsen, økonomiminister Ivar Nørgaard, arbejdsminister Svend Auken, socialminister Ritt Bjerregaard og indenrigsminister Henning Rasmussen⁴⁸. Den 19. februar 1980 holdt dette skatteudvalg møde. Af det interne referat fremgår det, at skatteministeren først redegjorde for de forhandlinger, der var ført med de radikale og SF. Han oplyste, at drøftelserne især havde drejet sig om den valgte sondringsmodel (sondring efter låneprovenuets anvendelse), overgangsperiodens længde, fradragreglerne for renter af gammel erhvervs-gæld og renter af studiestøtte samt om anvendelsen af nettosystemet. Kun det sidste diskussionspunkt: spørgsmålet om anvendelsen af et netto- eller bruttosystem gav »afgørende vanskeligheder«. I den forbindelse gjorde skatteministeren gældende, at hvis man fraveg nettoprincippet, var det sandsynligt, at der kunne afgives betænkning om lovforslaget i løbet af kort tid. Samtidig fremhævede han, at især hensynet til de virkninger, som en bruttoløsning måtte forventes at ville få for kapitalmarkedet, talte stærkt imod at opgive nettosystemet. Desuden ville en bruttoløsning give alvorlige problemer i flyttesituationerne. Karl Hjortnæs gjorde dog også opmærksom på, at nettoløsningen havde den skævhed, at for den skatteyder, som har renteudgifter, ville en renteindtægt blive beskattet lempeligere end anden form for indtægt.

Finansminister Svend Jakobsen mente, at det kunne blive vanskeligt at opnå den fornødne politiske støtte til en opgivelse af nettoløsningen. Man burde derfor nok foreløbig »fastholde nettoløsningen«. Finansmini-

46. Jyllands-Posten 29.1.80.

47. Samtale med Preben Wilhjelm (PW) 6.5.82.

48. Samtale med KH 10.4.82.

steren fandt det imidlertid ganske afgørende at få lovforslaget bragt igennem Folketinget inden sommerferien.

Skatteministeren omtalte materialet fra Det økonomiske Sekretariat og Nationalbanken vedrørende de virkninger, som anvendelsen af et bruttoprincip ville få for kapitalmarkedet. Han meddelte, at dette materiale ikke havde kunnet overbevise de andre partier – og især de radikale – om, at det var »uacceptabelt« at bygge på en bruttoløsning. Karl Hjortnæs bad finansministeren om at medvirke til at få denne problemstilling nærmere belyst, evt. hos pengeinstitutterne. Skatteministeren erklærede sig enig i, at forhandlingerne skulle videreføres »på basis af en nettoløsning«.

Interessant er det, at regeringens skatteudvalg var indstillet på at gå med til modregning for aktieudbytter. I referatet fra mødet hed det nemlig: »Hvis nettoløsningen accepteres af andre, bliver man formentlig nødsaget til at udvirke modregning til også at omfatte aktieudbytte«⁴⁹. Allerede her skal det slås fast, at mødets klare konklusion var, at nettoløsningen skulle fastholdes.

Slutfasen

I den afgørende forhandlingsfase inviterede Karl Hjortnæs VS, som han havde holdt løbende orienteret, til et møde i Skatteministeriet for at høre, hvordan VS forholdt sig til netto- og bruttoprincippet.

VS' delegation, der bestod af skatteordføreren Mikael Waldorff og boligordføreren Preben Wilhjem, tilkendegav straks, at VS meget stærkt støttede RV's krav om en bruttoløsning, bl.a. på grund af det større provenu. Ifølge Preben Wilhjem svarede Hjortnæs, at SD bestemt ikke havde noget imod en bruttoordning, men partiet havde ikke troet, at der var politiske muligheder for dette princip, da de fremsatte deres lovforslag i december 1979. VS'erne gjorde imidlertid opmærksom på de boligpolitiske virkninger af en bruttoløsning. De påpegede således for det første, at der ville komme en masse indvendinger om, at nybyggeriet ville gå i stå, og for det andet, at der ville komme en masse indvendinger om flytteproblemet. Derfor opfordrede Wilhjem skatteministeren til at tage en samtale med boligminister Erling Olsen. Videre foreslog VS en indeksfinansiering, der skulle modvirke en lammelse af nybyggeriet. Og endelig tilrådede VS stærkt, at der blev gjort noget ved flytteproblemet.

49. Mødereferat nr. 4, 19.2.80. (Weekendavisen 7.3.80).

Karl Hjortnæs afviste imidlertid at følge VS' forslag. Hvorfor? Af to grunde efter Preben Wilhjelts opfattelse. Den ene var, at Karl Hjortnæs manglede »boligpolitisk indsigt og tæft«. Den anden var, at han ikke ville dele æren for et forlig med boligministeren. VS understregede under samtalen, at man ikke ønskede at blive betragtet som egentlig parthaver i forliget. Man ville gerne stemme for forliget, men det var kun en »stemmeaftale«, hvilket i øvrigt var en nyskabelse, som VS havde introduceret på Christiansborg. VS havde f.eks. også benyttet sig af en »stemmeaftale« i forbindelse med stoppet for ejerlejligheder⁵⁰.

Den 21. februar 1980 blandede Nationalbanken sig atter direkte i renteforhandlingerne, idet banken sendte en kraftig advarsel mod bruttoprincippet til skatte- og afgiftsudvalget⁵¹. I sin analyse af bruttoprincipets sandsynlige virkninger på lidt længere sigt understregede Nationalbanken, at de skattemæssige fordele, som bruttosystemet formodes at bringe det offentlige sammenlignet med nettosystemet, efter al sandsynlighed stort set ville udeblive, idet skatteborgerne måtte forventes at ville udligne finansielle bruttoaktiver og -passiver. Bruttometoden med den asymmetriske behandling af renteindtægter og -udgifter ville føre til rent skattemæssigt motiverede og uhensigtsmæssige finansielle omlægninger, som efter Nationalbankens opfattelse forringer kapitalmarkedets effektivitet og borgernes dispositionsfrihed. Konsekvenserne ville især blive følelige i forbindelse med omsætningen af fast ejendom, men også den private besiddelse af værdipapirer samt bank- og sparekasseindskud ville blive berørt. Nationalbanken konkluderede, at de forventede finansielle dispositioner ville medføre »betydelige gener for den almindelige pengepolitik«.

Hvorfor foretog Nationalbanken det usædvanlige skridt at intervenere i den politiske beslutningsproces⁵², og hvorfor kastede banken sit lod i vægtskålen til fordel for nettoprincippet? Det kan naturligvis tænkes, at finansministeren direkte har opfordret Nationalbanken hertil (jfr. mødet i regeringsudvalget 19.2.80), men det vides ikke. Når Nationalbanken advarede så stærkt mod brutto og dermed indirekte udtalte sig til fordel for netto, er forklaringen utvivlsomt, at Nationalbanken virkelig frygtede, at konsekvenserne af bruttoprincippet ville betyde, at bankens egne

50. Samtale med PW 6.5.82.

51. Pga. 50-årsreglen har jeg ikke anvendt notatet (L 65-bil.70), men indholdet fremgår af Nationalbankens besvarelser af udvalgets spm. 156 og 157. (Udvalgsakter). Se også Politiken 1.3.80 og Jyllands-Posten 29.2.80.

52. PW, der var stærkt utilfreds med Nationalbankens »uanstændige« indblanding, rejste sagen på bankens næste repræsentantskabsmøde. (Samtale med PW 6.5.82).

muligheder for at føre effektiv pengepolitik ville blive ikke blot vanskeliggjort, men alvorligt svækket. Derimod var Nationalbanken helt tryk ved en nettoordning, der efter bankens vurdering kun ville få »begrænsede virkninger på kapitalmarkedet«⁵³.

Dansk Sparekasseforening indkaldte i slutfasen RV til et møde, hvor foreningen redegjorde for sit syn på renteomlægningen. Sparekasseforeningen havde tidligere ytret interesse for en fradragsomlægning og påpeget, at det var nødvendigt at gennemføre den. Men ved mødet med de radikale gjorde foreningen nu meget ud af at forklare, at bruttoløsningen var »helt hul i hovedet«⁵⁴. Hvorfor indkaldte Dansk Sparekasseforening pludselig RV til et møde, og hvorfor lagde foreningen pres på partiet? Var det mon sket på finansminister Svend Jakobsens initiativ (jfr. mødet i regeringsudvalget 19.2.80), eller evt. på Nationalbankens? Under alle omstændigheder var Sparekasseforeningen alvorlig bange for konsekvenserne af brutto. Den fremtrædende økonom i Sparekasseforeningen, sparekassedirektør Lars Eskesen, advarede således offentligt mod en bruttoordning i »kommentaren« i Politiken den 23. februar 1980. Han skønnede, at den forventede realisation af pengeværdier (obligationer, pantebreve og indlån) ville føre til en nedgang i de samlede pengefordringer på ikke mindre end 40-50 mia. kr.⁵⁵.

Delvis foranlediget af pengeinstitutternes kraftige advarsler mod bruttoprincippet begyndte en intern debat både i den radikale folketingsgruppe og i partiet som helhed om de 2 principper. Uenigheden i folketingsgruppen var stor⁵⁶. Bernhard Baunsgaard forsvarede brutto, men nogle mente, at det skulle være et nettoprincip. Bl.a. var der én, der hele tiden plæderede for dette princip⁵⁷. Tage Dræbye, RV's boligpolitiske ordfører, var ifølge Niels Helveg Petersen betænkelig ved brutto, og Niels Helveg oplyser, at han selv hverken var for brutto eller netto, idet begge principper teknisk og sagligt var behæftede med store svagheder⁵⁸. Men som nævnt var det i hele partiet, at man begyndte at drøfte brutto contra netto. Baunsgaard fortæller, at Lauge Dahlgaard, fhv. arbejdsminister i VKR-regeringen, skrev et brev til ham, hvori han meddelte, at han var total uenig med Baunsgaard i spørgsmålet om brutto og netto⁵⁹. Tidligere

53. Nationalbankens vurdering af netto er gengivet i svar 6.5.80 på spm. 176 af 26.3.80. (Udvalgsakter).

54. Samtale med Niels Helveg Petersen (NHP) 26.4.82.

55. Politiken 23.2.80.

56. Samtale med Harald Westergård Andersen (HWA) 22.6.82.

57. Samtale med BB 6.4.82.

58. Samtale med NHP 26.4.82.

59. Samtale med BB 6.4.82.

medlem af folketingsgruppen, Grethe Philip, var ligeledes meget betænkelig ved bruttoprincippet⁶⁰. Og nogle af de folk, der havde arbejdet med skattetanker og -reformer, begyndte også at udtrykke betydelig tvivl, om RV nu også havde fundet den rigtige løsning⁶¹.

I renteforhandlingerne spillede RV pludselig ud med et såkaldt modificeret nettorenteforslag (eller bruttorenteforslag). Forslaget, som Baunsgaard havde overtalt gruppen til at acceptere, gik ud på, at der alene skulle foretages modregninger for renter af bank- og sparekasseindeståender samt udbytter af aktier⁶². RV ville altså dels skåne småsparerne, hvilket var traditionel radikal politik, dels opmuntre den aktive investering⁶³. Derimod skulle der efter det radikale forslag ikke være modregningsret for renter på pantebreve eller obligationer. Bernhard Baunsgaard var nærmest allergisk over for pantebreve, som han betegner som »forbistrede« og »forrykte«⁶⁴.

Hvilke motiver havde RV til at fremsætte dette forslag? Formentlig flere. For det første er det sandsynligt, at RV fremsatte det som et kompromisforslag, altså simpelt hen for at få et forlig. Især var vel Baunsgaard, der havde investeret mange kræfter, energi og tid i sagen, stærkt interesseret i et forlig. For det andet kan det tænkes, at RV efterhånden var kommet til den erkendelse, især efter pengeinstitutternes advarsler, at det modificerede nettorenteforslag var et teknisk og sagligt bedre forslag end bruttoforslaget. Og endelig for det tredje var det måske et taktisk forslag dels for at tækkes den begyndende modstand i partiet mod bruttoprincippet, dels for at have et politisk alibi, hvis der senere blev problemer med brutto.

Hvordan blev forslaget så modtaget af de andre partier? VS udviste som det eneste parti en vis interesse. Ifølge Baunsgaards fremstilling ville VS'erne gerne gå med til modregningsret for indeståender især i sparekasser, men også i banker. Derimod afviste partiet kategorisk enhver modregningsret for aktieudbytter⁶⁵. Til Baunsgaards store overraskelse forkastede både SD og SF totalt det radikale forslag, som SF betragtede som en »løjerlig fisk«, der ikke kunne bruges til noget⁶⁶. Formentlig var de bl.a. imod favoriseringen af aktieudbytter og bankrenter⁶⁷.

60. Samtale med NHP 26.4.82.

61. Samtale med NHP 26.4.82.

62. BB's brev 27.2.80 til KH. (Hjortnæs' arkiv).

63. Samtale med BB 6.4.82.

64. Samtale med BB 6.4.82.

65. Samtale med BB 6.4.82.

66. Samtale med KRM 6.5.82.

67. Information 29.2.82.

Tirsdag 26. februar 1980

Efter samtalen med VS i Skatteministeriet har Karl Hjortnæs sandsynligvis besluttet at skifte fra netto til brutto. De radikales stemmer var nødvendige – og derfor var Hjortnæs nødt til at imødekomme dem, hvis han ville have et forlig. Og det ønskede Hjortnæs utvivlsomt meget stærkt. Personlig har han tilsyneladende heller ikke haft svært ved at skifte til bruttoprincippet. Både Hjortnæs og Baunsgaard oplyser således samstemmende, at han foretrak dette princip⁶⁸. Ifølge Karl Hjortnæs fik han først tilslutning til brutto i den socialdemokratiske folketingsgruppes skatteudvalg⁶⁹. Dette udvalg var sammensat af Bernhard Tastesen, Børge Bakholt, Mogens Camre, Thomas Have, Hans Erenbjerg, Erwin Jensen, Ole Stavvad og Egon Jensen⁷⁰. Dog forekommer det ikke særlig sandsynligt, at Mogens Camre skulle have givet sin tilslutning. Camre var nemlig meget stærk modstander af bruttoprincippet, som han ofte havde talt kraftigt imod⁷¹.

Sidst på dagen, tirsdag den 26. februar 1980, holdt den socialdemokratiske folketingsgruppe møde om renteforhandlingerne. Mødet var yderst slet besøgt, idet under halvdelen af gruppen var til stede⁷². Statsminister Anker Jørgensen, boligminister Erling Olsen og Mogens Camre deltog f.eks. ikke⁷³. Den ringe mødedeltagelse skyldtes formentlig begravelsen af fhv. kulturminister Niels Matthiasen om eftermiddagen⁷⁴. I gruppeformand Knud Heinesens fravær overtog Henning Jensen ledelsen af mødet⁷⁵. Af det interne referat fra mødet fremgår det, at Børge Bakholt først redegjorde for renteforhandlingerne. Han gjorde opmærksom på, at det ville være svært at få et forlig uden en bruttoløsning. Bakholt omtalte RV's modificerede nettoløsning, som flere medlemmer tog klar afstand fra. Skatteminister Karl Hjortnæs redegjorde derpå for fordele og ulemper ved bruttoprincippet. Han fremkom med den virkelige bemærkelsesværdige oplysning, at formanden for LO's skatteudvalg, Jørgen Freddy Hansen, ville acceptere en bruttoløsning. Bernhard Tastesen sagde, at brutto var rigtigst set fra et socialdemokratisk synspunkt.

68. Samtale med KH 10.4.82 og BB 6.4.82.

69. Samtale med KH 10.4.82.

70. KH's skriftlige svar 21.4.82 på tillægsspm.

71. Samtale med KH 10.4.82 og Erling Olsen (EO) 29.4.82.

72. Kilderne er uenige om antallet. F.eks. nævner Weekendavisen 7.3.80 en snes, Jyllands-Posten 29.2.80 anfører 28, mens EO siger 26. (Samtale med EO 29.4.82).

73. Samtale med EO 29.4.82 og KH 25.4.82.

74. Samtale med KRM 6.5.82.

75. Henning Jensen ønskede desværre ikke at medvirke i undersøgelsen.

Bjørn Westh havde et interessant indlæg, idet han foreslog, at man ventede med at slutte forlig med SF, RV og VS – og i stedet søgte et andet forligsmønster. Imidlertid gik finansminister Svend Jakobsen stærkt imod den idé. Han gjorde gældende, at SD havde gennemført »decemberløsningen« med netop disse partier. Personlig var han tilhænger af bruttoprincippet⁷⁶. Thomas Have fra gruppens skatteudvalg udtalte sig til Hjortnæs' forbavselse negativt om bruttoprincippet⁷⁷. Konklusionen blev imidlertid, at Karl Hjortnæs fik et mandat til »at slutte forlig primært på lovforslagets forudsætninger, men med mulighed for at sluge brutto«⁷⁸.

Det socialdemokratiske gruppemøde har været meget omdiskuteret. For det første er det blevet hævdet, at der ikke var udsendt dagsorden. For det andet er det blevet påstået, at Karl Hjortnæs i strid med sandheden havde oplyst, at Jørgen Freddy Hansen, formanden for LO's skatteudvalg, havde sagt god for brutto⁷⁹. Og endelig for det tredje er det blevet hævdet, at der ikke blev draget nogen konklusion på mødet⁸⁰.

For at tage den sidste påstand først, så kan det dokumentarisk slås fast, at gruppen drog en konklusion. Karl Hjortnæs fik et mandat til at afslutte forhandlingerne. Med hensyn til om skatteministeren har misinformeret gruppen angående Jørgen Freddy Hansens holdning skal det først konstateres, at det dokumentarisk står fast, at Karl Hjortnæs forsikrede gruppen om, at Jørgen Freddy Hansen ville acceptere en bruttoløsning. Spørgsmålet er derefter, om det er rigtigt, at Freddy Hansen har givet dette tilsagn til Hjortnæs.

For det første kan det anføres, at Weekendavisen den 7. marts 1980 citerede Jørgen Freddy Hansen for at have sagt til LO's formand Thomas Nielsen og næstformand Knud Kristensen, at han aldrig mere ønsker at repræsentere LO i forhandlingerne med Hjortnæs, og at han følte sig misbrugt i en god sags tjeneste. For det andet har Freddy Hansen i et brev til forfatteren meget stærkt afvist, at han (eller LO) skulle have accepteret en bruttoløsning⁸¹. Således er problemet, at Karl Hjortnæs på gruppemødet oplyste, at Jørgen Freddy Hansen havde sagt god for en bruttoløsning, mens Freddy Hansen selv pure benægter det. Hvem taler

76. Mødeprotokol 26.2.80.

77. Samtale med KH 3.5.82.

78. Mødeprotokol 26.2.80.

79. Weekendavisen 7.3.80.

80. Weekendavisen 7.3.80.

81. Jørgen Freddy Hansen brev 24.11.82 til forf.

sandt/falsk? Hjortnæs eller Freddy Hansen? Spørgsmålet er umuligt at afgøre, idet påstand står mod påstand.

Hvad angår spørgsmålet om udsendelsen af en dagsorden, må det bemærkes, at gruppemødet var en fortsættelse af et middagsmøde, hvor man ikke var blevet færdig. Rentespørgsmålet havde tilsyneladende ikke været på dagsordenen for dette middagsmøde – og det var ikke blevet oplyst, at der skulle tages stilling til renteforhandlingerne på aftenmødet⁸². Derfor er der nogle omstændigheder, der kunne tyde på, at Karl Hjortnæs måske »kuppede« sit mandat igennem på det socialdemokratiske gruppemøde.

Forhandlerne fra SD, SF og RV havde aftalt, at de skulle mødes på Karl Hjortnæs' kontor i Skatteministeriet tirsdag aften den 26. februar for at slutte den endelige aftale. I den anledning havde Hjortnæs disket op med fin middag: franske bøffer, rødvin, kaffe og cognac. VS, der havde lovet skatteministeren at stemme for aftalen, var her med for første gang sammen med de andre partier.

De radikale lod imidlertid vente på sig. Først et par timer senere end de andre dukkede Bernhard Baunsgaard op – og meddelte til alles store overraskelse, at han ikke havde mandat til at indgå forlig⁸³. Ifølge Preben Wilhelms version afsvor Baunsgaard ikke bruttoløsningen, men han var »ulden« og sagde, at han i hvert fald ikke kunne binde sig endnu. RV var tilsyneladende ved at få kolde fødder, og Baunsgaard gjorde gældende, at aftalen krævede et stort informationsarbejde. VS foreslog atter, at man skulle forsøge at imødegå de forventede boligpolitiske indvendinger dels ved et forslag om indeksfinansiering, dels ved at tage højde for flytteproblemet⁸⁴. På »forligsmødet« berørte man tilsyneladende også RV's modificerede nettorenteforslag⁸⁵, men med den socialdemokratiske folketingsgruppes klare afvisning af forslaget havde det ingen chancer.

Onsdag 27. februar 1980

Næste dag, onsdag den 27. februar, opnåede Bernhard Baunsgaard imidlertid mandat til at slutte forlig. Han havde på den radikale folketingsgruppes møde oplyst, at Karl Hjortnæs pludselig var gået ind for brutto-

82. Samtale med EO 29.4.82.

83. Samtale med KRM og PW 6.5.82.

84. Samtale med PW 6.5.82.

85. Det hed nemlig i BB's brev 27.2.80: »Da denne løsning (det modificerede nettoforslag) ikke i aftes (min fremhævelse) kunne vinde tilslutning ...«

ordningen, og Baunsgaard havde bemærket, at det kunne de radikale ikke så godt afvise. Der ville også blive »ballade med VS«⁸⁶. Derfor gav gruppen »med betænkelighed« mandat til at slutte forlig på brutto⁸⁷.

Da Karl Hjortnæs havde fornemmet, at nogle i RV begyndte »at ryste på hånden« havde han opfordret Baunsgaard til at give en skriftlig tilslutning til forliget⁸⁸. I et brev til skatteministeren af 27. februar 1980, der var underskrevet af Bernhard Baunsgaard, hed det: »Jeg må herved meddele, at den radikale folketingsgruppe nu har truffet sin beslutning. Der var fortsat i gruppen sympati for en nettoløsning, hvori indgik alene renter af bank- og sparekasseindestående samt udbytte af aktier. Da denne løsning jo ikke i aftes kunne vinde tilslutning i tinget foretrækker gruppen bruttoløsningen«⁸⁹.

Bernhard Baunsgaard giver imidlertid en anden forklaring på baggrunden for brevet. Han siger, at han skrev brevet, for at det bagefter skulle være helt klart, at hvis der blev problemer med bruttoordningen, så var det ikke de radikales skyld⁹⁰.

VS krævede et udtrykkeligt tilsagn fra skatteministeren om, at omlægningen ikke måtte forhindre en egentlig løsning af rentefradragsproblemet. Dette tilsagn fik VS via Karl Hjortnæs' svar på et udvalgsspørgsmål⁹¹.

Onsdag eftermiddag kunne forliget så endelig indgås. Det bestod af Karl Hjortnæs' ændringsforslag, der indeholdt en bruttoløsning for omlægning af fradraget for private renteudgifter, samt et næsten færdigformuleret udkast til betænkning om loven om renteomlægningen⁹². Bernhard Baunsgaard oplyser i øvrigt, at da forliget lige var indgået, blev skatteministeren ringet op af industriminister Erling Jensen. Da denne erfarede, at det blev et bruttoforlig, svarede han efter Hjortnæs' udtalelser til de tilstedeværende: »Det var fandens!«⁹³.

Næppe var forliget indgået, før skatteudvalget nærmest bombarderede Karl Hjortnæs med spørgsmål om, hvorfor han havde valgt brutto, som han tidligere havde kritiseret så stærkt. Allerede samme dag anmodede udvalget således om en kommentar til hans tidligere bemærkninger i

86. Samtale med BB 6.4.82.

87. BB's redegørelse 29.2.80 til HB (HB-arkivet) samt samtale med BB 6.4.82 og NHP 26.4.82.

88. Samtale med KH 10.4.82.

89. BB's brev 27.2.80 til KH. (Hjortnæs' arkiv).

90. Samtale med BB 6.4.82.

91. Samtale med PW 6.5.82.

92. Samtale med KRM 6.5.82 samt KH 10.4. og 3.5.82.

93. Samtale med BB 6.4.82.

notatet af 7. februar 1980 om faren ved realisation af aktiver (pkt. 8 i bil. 71). Skatteministeren svarede prompte, at da omlægningen efter ændringsforslaget skulle ske over en 10-årig periode, måtte det antages, at den umiddelbare virkning ville være tilsvarende »begrænset«. Hertil kom, at også andre forhold end de skattemæssige havde betydning for omfanget af den likvide reserve, de skattepligtige måtte ønske at opretholde. F.eks. ønsket om at kunne imødegå uforudsete udgifter⁹⁴. Adspurgt om bruttoprincippets indflydelse på pantebrevsmarkedet, fremhævede skatteministeren nu: »at tilskyndelsen til at realisere pantebreve og anvende provenuet vil blive begrænset af udsigten til et kurstab og af, at overgangsperioden forlænges fra 6 til 10 år«⁹⁵.

Det økonomiske Sekretariat kom også Karl Hjortnæs til undsætning, idet sekretariatet modificerede sin tidligere negative vurdering af bruttoprincippets skadelige indflydelse på penge- og kapitalmarkedet. Således understregede Det økonomiske Sekretariat nu, at en overgangsperiode på 10 år ville indebære, at forskellen i marginalbeskatning for renteindtægter og -udgifter først mere gradvist ville give en økonomisk tilskyndelse til at afhænde finansielle aktiver og anvende provenuet til at reducere passiver. Videre gjorde sekretariatet opmærksom på, at transaktionsomkostninger i forbindelse med en sådan omlægning kunne være ganske store – f.eks. stempelafgifter og gebyrer til vekselerer eller pengeinstitutter – målt i forhold til »skattegevinsten« de første år. Disse forhold ville ifølge Det økonomiske Sekretariat mindske vanskelighederne på penge- og kapitalmarkedet og lette styringsproblemerne i overgangsperioden⁹⁶.

Karl Hjortnæs udtalte endog til pressen, at Nationalbanken slet ikke havde advaret mod brutto⁹⁷.

Før den socialdemokratiske gruppe havde givet sin endelige tilslutning til forliget, foretog formanden for skatteudvalget, Bernhard Tastesen, det ualmindelige skridt, at han (efter aftale med Hjortnæs?) gik til radioen og annoncerede, at nu var der sluttet et renteforlig⁹⁸.

Boligminister Erling Olsen, der var til nordisk boligministermøde på Hotel Marselis i Århus, fortæller, at han først fik kendskab til forliget, da det blev meddelt af Bernhard Tastesen i radioen. Han blev meget forbavset, idet han overhovedet ikke havde nogen fornemmelse af, at et rente-

94. Spm. 129 og 130 af 27.2.80 og svar samme dag. (Udvalgsakter).

95. Spm. 133 af 27.2.80 og svar samme dag. (Udvalgsakter).

96. Spm. 144 af 28.2.80 og svar 29.2.80. (Udvalgsakter).

97. Information 29.2.80.

98. Avisårbogen 1980 samt samtale med BB 6.4.82 og EO 29.4.82.

forlig var under opsejling. Erling Olsen oplyser således, at han havde været til gruppemøde midt på dagen tirsdag den 26. februar 1980, og der havde han forstået, at man nok ville holde et gruppemøde sidst på dagen, da man ikke havde nået det hele. Men der var ifølge Erling Olsen intet blevet nævnt om, at gruppen skulle tage stilling til renteforhandlingerne. Så boligministeren var draget afsted til Århus i fuld uvidenhed om, hvad der var undervejs. Videre beretter Erling Olsen, at han blev ringet op af nogle mennesker fra gruppen, som han havde god forbindelse til, og som var »stærkt utilfredse med måden«, hvorpå forliget var blevet til⁹⁹. Hvem disse utilfredse mennesker var, og hvad det helt konkret var, de var utilfredse med, ville Erling Olsen imidlertid ikke fortælle. Men det fremgår af Hans J. Poulsens artikel i Weekendavisen fra 7. marts 1980, at Mogens Camre i hvert fald var én af de utilfredse¹⁰⁰.

Erling Olsen oplyser ligeledes, at han derpå talte med mennesker, der stod LO nær, og meddelte dem, at »nu gik han i krig!¹⁰¹. Navnene på disse personer ville Erling Olsen heller ikke fortælle, men man har vel lov at gætte på f.eks. Mogens Lykketoft. Inden telefonsamtalerne havde Erling Olsen i øvrigt advaret sin kone, at han risikerede at miste sin stilling¹⁰².

Da en journalist fra radioen om aftenen opsøgte Erling Olsen på Hotel Marselis, gav boligministeren udtryk for sin store forbavselse over, at noget sådant kunne ske, uden at han vidste det. Han nægtede faktisk at tro på det – og gik i hvert fald ud fra, at der i givet fald var en flytteregel, således at man kunne modregne i sine renteudgifter sine renteindtægter fra pantebreve i huse, man selv havde boet i¹⁰³.

Var boligminister Erling Olsens offentlige undsigelse af forliget en spontan handling, eller var det en veltilrettelagt aktion, hvor flere personer var taget i ed? Alt taler for det sidste. Erling Olsen oplyser jo selv, at han dels blev ringet op af nogle »utilfredse« fra gruppen, dels at han var i kontakt med mennesker, der stod LO nær¹⁰⁴.

99. Samtale med EO 18.4. og 29.4.82.

100. At oplysningen er korrekt, bekræfter EO med udtalelsen om, »at alt det, der står i den artikel, er rigtigt«. (Samtale med EO 29.4.82).

101. Samtale med EO 29.4.82.

102. Samtale med EO 18.4.82.

103. Avisårbogen samt samtale med EO 18.4. og 29.4.82.

104. Jfr. i øvrigt HWA's påstand om, at EO handlede »i forståelse med LO«. (Dansk Politik i går og i dag, 1982, p. 294).

Torsdag 28. februar 1980

Næste dag, torsdag den 28. februar 1980, blev meget dramatisk. Da Erling Olsen blev ringet op af morgenradioavisen, gentog han sin kritik af forliget fra om aftenen. Denne gang dog i langt skarpere og dristigere vendinger. Han sagde bl.a.: »Årh, nu må man først lade mig komme hjem og høre, hvad der er passeret. Men jeg er temmelig sikker på, at hvis man havde skiftet fra det rene nettoprincip, som vi har spillet ud, til det rene bruttoprincip, så havde man snakket med boligministeren ... Jeg savner fantasi til at forestille mig, at Det radikale Venstre vil være med til at indføre stavnsbåndet igen. Det fik vi afskaffet i 1788 ... Jeg sidder herovre til boligministermøde i Århus, og laver man noget på boligområdet, så spørger man selvfølgelig boligministeren, og det har man ikke gjort ...«¹⁰⁵.

Umiddelbart efter at Erling Olsens udtalelser var gået i æteren kl. 7, opstod der hektisk politisk aktivitet. Bernhard Baunsgaard ringede øjeblikkelig til gruppen og sagde, at statsministeren måtte gribe ind, da man ikke kunne have en minister, der gik imod¹⁰⁶.

Statsminister Anker Jørgensen ringede til Erling Olsen og bad ham komme hjem¹⁰⁷. På et kort morgenmøde i den socialdemokratiske folketingsgruppes bestyrelse beklagede statsministeren boligministerens udtalelser. Han ønskede at få fuld klarhed om mandatet. Henning Jensen, der var fungerende formand for gruppen, svarede, at der var ingen tvivl om det mandat, der var givet fra gruppens side¹⁰⁸.

Kl. 10 startede mødet i den socialdemokratiske folketingsgruppe. Børge Bakholt bad om gruppens tilslutning til afgivelse af betænkning om loven om renteomlægning. Han oplyste, at SF og RV havde ønsket en bruttoløsning, og at SD havde besluttet at acceptere denne for at få loven igennem. Indtil nu havde de radikale ikke sagt fra. Chr. Kelm-Hansen sagde, at han ved mødet tirsdag aften havde givet udtryk for en vis forbavselse over, at et sådant spørgsmål skulle klares på den måde det blev. Forbavselsen var ikke blevet mindre, da han samme dags morgen havde hørt boligministerens udtalelser i radioen – udtalelser, der tydede på, at der ledelsesmæssigt var noget, der ikke fungerede i øjeblikket. Det måtte være rimeligt, at regeringen havde drøftet spørgsmålet om rente-

105. Weekendavisen 7.3.80.

106. Samtale med BB 6.4.82.

107. Samtale med EO 29.4.82.

108. Mødeprotokol 28.2.80.

omlægningen så meget, at man udtalte sig enigt om dette udadtil.

Statsminister Anker Jørgensen sagde først, at det var med stor ulyst, han tog ordet. Selve sagen havde været endevendt og drøftet mange gange, og det måtte slås fast, at det var et led i »decemberløsningen«. Det havde hele tiden været kendt, at der var plusser og minusser ved brutto- og nettoprincippet, men SD havde foretrukket nettoløsningen. De politiske muligheder var imidlertid anderledes. Spørgsmålet havde været behandlet i regeringens skatteudvalg. Der var vejet for og imod. Og man var indstillet på, at hvis man ikke kunne komme igennem med nettoprincippet, så måtte man vælge bruttoprincippet. Sagen havde, fortsatte Anker Jørgensen, tillige været for i gruppens skatteudvalg, og der var dette også accepteret, og derfor havde statsministeren været ligeså overrasket som andre over boligministerens udtalelser i radioen samme dags morgen. Anker Jørgensen var ked af, at boligministeren havde udtalt sig som han havde, ikke mindst fordi han hele tiden pålagde gruppen at sørge for, at debatten foregik i gruppen, og at man udadtil optrådte i fællesskab. Disse udtalelser understregede statsministeren meget stærkt. Anker Jørgensen mente, at det var rigtigt, det der var gjort, og som der var givet tilslutning til i gruppen forleden aften. Der havde ikke været tale om hastværk, og statsministeren fandt det nødvendigt, at sagen fik en afgørelse.

Bernhard Tastesen gjorde derpå rede for, hvordan hele forhandlingsforløbet havde været. På gruppemødet den 26. februar havde gruppens skatte- og afgiftsudvalg fået mandat til at afslutte forhandlingerne. Det var efter Tastesens opfattelse en samfunds nødvendighed, at denne lov kom igennem. Henning Jensen gjorde gældende, at det var vigtigt, at denne sag blev afsluttet, inden man forlod mødet.

Mogens Camre ville ikke sige, at der ikke var truffet den beslutning, som Tastesen havde nævnt med hensyn til at forlade nettoprincippet – men han havde via et referat fra Thomas Have ikke forstået, at det var så vidtgående en ændring, der var tale om. Der ville nemlig opstå et problem, når folk solgte deres huse og købte et andet. Det gjaldt derfor om at finde en særordning for de mennesker, der kom i en flyttesituation. Mogens Camre oplyste, at han havde forstået på Mogens Lykketoft, at LO havde været imod, at man gik over til bruttoprincippet, og at man fortsat var stærkt imod det. Han mente i øvrigt ikke, at det kunne være rigtigt, at RV kunne tvinge SD ud i denne situation.

Statsminister Anker Jørgensen ville gerne vide, om gruppen havde besluttet sig eller ej. Regeringen havde besluttet sig. Henning Jensen understregede, at beslutningen var truffet i gruppen »på fuld legal og fuld

demokratisk måde«. Knud Damgaard bemærkede hertil, at omend han fandt, at der var en »vis usikkerhedsmargin omkring beslutningen«, så var han enig i, at løbet måtte være kørt ud fra en ren politisk vurdering. SD kunne ikke sige, at gruppen var uenig i beslutningen. Henning Jensen oplyste, at RV havde vist lidt usikkerhed, men denne usikkerhed gik kun på, om man ville medvirke til betækningsafgivelse i indeværende uge. Usikkerheden gik ikke på essensen i forslaget. Magnus Demnitz fremhævede, at det var et af de vigtigste principper i »decemberløsningen«, og han opfordrede til, at SD stod fast. Søren B. Jørgensen ønskede skatte- og afgiftsudvalget til lykke!

Skatteminister Karl Hjortnæs oplyste, at formanden for LO's skatteudvalg, Jørgen Freddy Hansen, »lagde vægt på, at forslaget kom igennem«. Interessant er det, at Aage Andersen – der var medlem af LO's forretningsudvalg – gav »fuld tilslutning« til den beslutning, der var truffet. Han spurgte, om boligministeren havde været hørt, og om han havde givet sin tilslutning. Finansminister Svend Jakobsen svarede Aage Andersen, at den ændring, der var foretaget, efter hans bedste vurdering var på et niveau, hvor det ikke var sædvanligt, at forslaget kom til den samlede regering. Sagen var behandlet i regeringens skatteudvalg, hvoraf boligminister Erling Olsen ikke var medlem, men referaterne af møderne blev sendt til samtlige ministre. Referatet fra det sidst afholdte møde sagde, at hvis man kunne få netto, skulle man have det. Men afgørende var det at komme igennem med forslaget, om det så blev efter bruttoprincippet. Hvis boligministeren havde været så bekymret, som det var fremgået af hans udtalelser i radioen samme dags morgen, burde det have affødt en reaktion fra boligministeren efter modtagelsen af referatet. Henning Jensen konkluderede, at der var enstemmig tilslutning til skatteministerens ændringsforslag til lovforslaget om renteomlægningen samt til afgivelse af betækning. Mødet sluttede kl. 11¹⁰⁹.

Efter gruppemødet sagde statsministeren til den ventende presse: »Det er regeringens beslutning, at vi skal tilslutte os forliget«, og han tilføjede: »Det er ganske utilstedeligt, at man tager afstand fra et forlig, regeringen har indgået«¹¹⁰. Anker Jørgensen meddelte videre, at skatteminister Karl Hjortnæs nøje havde informeret ham og finansminister Svend Jakobsen, inden kompromiset blev indgået¹¹¹. Statsministeren erklærede endelig, at Erling Olsen også var informeret om ændringen fra netto til brutto, idet

109. Mødeprotokol 28.2.80.

110. Information 29.2.80 og Jyllands-Posten 2.3.80.

111. Aktuelt 29.2.80.

boligministeren havde fået tilsendt referatet fra regeringens skatteudvalg, hvoraf det fremgik, at regeringen var parat til at opgive nettoløsningen til fordel for bruttoprincippet¹¹².

Som tidligere påpeget fremgår det imidlertid utvetydigt af mødereferatet fra 19. februar 1980, at regeringen ville »fastholde nettoløsningen«. Derfor har Erling Olsen heller ikke været orienteret om ændringen fra netto til brutto.

Efter forligets indgåelse opstod et veritabelt oprør i RV. En hel række radikale folketingskandidater – ca. 10-15 – skrev således til partikontoret på Christiansborg og truede med udmeldelse, hvis forliget blev realiseret¹¹³. Desuden var der nogle radikale, der søgte at rejse en protestbevægelse mod forliget. Ifølge Baunsgaard var det især folk med tilknytning til ejendomshandel, der ligesom Erling Olsen så faren for boligbyggeriet. Bl.a. var det entreprenør Arne Vierø og Nederborg¹¹⁴. Og endelig henvendte nogle af de kyndigste og indsigtfulde sig til partiledelsen og frarådede forliget. »Det dūr simpelt hen ikke!«, sagde de¹¹⁵.

Midt på dagen holdt den radikale folketingsgruppe sit første møde om sagen. Stemningen var ifølge Niels Helveg lammet, da de radikale gruppe-medlemmer var meget betænkelige ved situationen. Men gruppen besluttede trods Erling Olsens udtalelser at holde fast ved forliget. RV kunne jo håbe på, at Erling Olsen enten blev fyret eller fuldstændig desavoueret¹¹⁶.

I løbet af torsdagen modtog skatteudvalget flere protester mod forliget. Dansk Toldtjenestemandes Forbund hævdede, at bruttoløsningen ville virke som en »særskat på flytning«, og forbundet henviste i den forbindelse til, at tjenestemænd havde ubetinget pligt til at tåle uansøgte forflytninger¹¹⁷.

Danmarks Sparekasseforening var igen på mærkerne og gav udtryk for, at bruttoløsningen ville føre til en »voldsom reduktion af privates beholdninger af indlån, aktier, obligationer og andre pengeværdier for derigennem at nedbringe gæld«¹¹⁸.

Der er ingen tvivl om, at Anker Jørgensen har skældt Erling Olsen

112. Aktuelt 29.2.80 og Weekendavisen 7.3.80.

113. Samtale med BB 6.4.82 og NHP 26.4.82.

114. Samtale med BB 6.4.82.

115. Samtale med NHP 26.4.82.

116. Samtale med NHP 26.4.82.

117. Henvendelsen (L 65-bil.79) fremgår af spm. 146 af 28.2.80 og svar 29.2.80. (Udvalgsakter).

118. Henvendelsen (65-bil.82) fremgår af spm. 155 af 28.2.80 og svar 29.2.80. (Udvalgsakter).

grundigt ud, da boligministeren dukkede op på statsministerens kontor om eftermiddagen. Ifølge Erling Olsen sagde Anker Jørgensen, at både finans-, økonomi- og indenrigsministeren allesammen havde sagt ja. Erling Olsen svarede, at han ikke var blevet orienteret og henviste til et medbragt mødereferat fra regeringens skatteudvalg, hvoraf det fremgik, at regeringen fastholdt en nettoløsning. Efter egne udsagn truede Erling Olsen med at gå, hvis han ikke måtte opretholde sin kritik. Dette fik han så lov til mod at love, at han ville stemme for forliget. I den forbindelse måtte boligministeren sige, at det var de overordnede politiske hensyn til RV, som gjorde, at han accepterede forliget. Endelig blev Erling Olsen og Anker Jørgensen enige om, at boligministeren skulle gå i skatteudvalget kl. 17 og forklare sin holdning¹¹⁹.

Det kan egentlig undre, at Erling Olsen fik lov til offentligt at give forligspartneren RV skylden for bruttoløsningen, men det kan jo tænkes, at statsministeren var meget godt tilfreds med at få et politisk alibi over for LO. Det kan især undre, at Anker Jørgensen ikke fyrede sin boligminister. Hvorfor gjorde han det ikke? Der var formentlig flere grunde. For det første var Anker Jørgensen nok generelt ikke indstillet på fyringer, efter han i december 1978 havde fyret daværende undervisningsminister Ritt Bjerregaard på et grundlag, der viste sig at være noget løst. For det andet er det sandsynligt, at Erling Olsen faktisk havde overbevist statsministeren om, at han ikke var blevet informeret. For det tredje stod Erling Olsen politisk ret stærkt. Han ansås for at være en dygtig boligminister, og han havde en god presse¹²⁰. For det fjerde har Erling Olsens personlige charme måske også spillet ind. Og endelig for det femte – og vigtigst – har Anker Jørgensen utvivlsomt været klar over, at LO, der var stærkt imod bruttoordningen, støttede boligministeren. Efter mødet hos statsministeren udtalte Erling Olsen til pressen, at han fastholdt, hvad han havde sagt, men at han havde forstået, at overordnede politiske hensyn til RV gjorde, at man måtte leve med det¹²¹.

Bemærkelsesværdigt er det, at Mogens Camre – én af de »utilfredse« – offentligt bakkede Erling Olsen op. Han erklærede således til Information, at han delte boligministerens bekymringer over forliget, og fortsatte: »Regeringen og den socialdemokratiske gruppe støtter stadig netto-renteprikket. Det er de radikale, der har foretaget en afpresning ... Det er en ren misforståelse, når folk siger, at det skulle være mere socialt

119. Samtale med EO 18.4. og 29.4.82.

120. Samtale med KH 10.4.82.

121. Information 29.2.80, Weekendavisen 7.3.80 og samtale med EO 29.4.80.

retfærdigt med bruttorenteprikket. Det vil ikke primært ramme folk med større renteindtægter. De radikale har nægtet os undtagelsesbestemmelser ved folks flytning. Det vil betyde stavnsbinding og uoverskuelige konsekvenser for kapitalmarkedet og boligbyggeriet. Jeg er enig i Nationalbankens vurdering af konsekvenserne«, sluttede Camre¹²². Mogens Lykketoft (en anden af de sammensvorne?) støttede ligeledes boligministeren, idet han også advarede mod brutto. Han foretrak netto¹²³, der ville muliggøre en senere overgang til hans renteskatteordning. I modsætning til Mogens Camre udtalte Bernhard Tastesen til Information, at bruttoprincippet var socialt mest retfærdigt¹²⁴.

De radikale havde indkaldt til ekstraordinært gruppemøde kl. 16. Bernhard Baunsgaard krævede, at gruppen tog stilling til, hvorvidt man skulle bryde eller fastholde forliget, før han og Aase Olesen gik til det indkaldte møde i skatteudvalget kl. 17¹²⁵. I fuldstændig enighed vedtog gruppen at fastholde forliget¹²⁶.

Mens de radikale endnu holdt gruppemøde, og samrådet i skatteudvalget lige var begyndt, bragtes boligministerens udtalelser efter mødet hos statsministeren i radioavisen kl. 17¹²⁷. Da Bernhard Baunsgaard og Aase Olesen lidt forsinket ankom til samrådet i skatteudvalget, der var startet kl. 17, var boligminister Erling Olsen i fuld gang med at kritisere forliget. Baunsgaard bad derfor om ordet og spurgte boligministeren, om det var hans opfattelse, at det var et dårligt forlig, der ville skade¹²⁸. Erling Olsen svarede, at bruttoprincippet var uheldigt, og at han stod ved det, han havde sagt i radioen. Boligministeren refererede til de notater, som skatteministeren havde tilsendt skatteudvalget, og hvori Karl Hjortnæs også havde sagt, at brutto var en dårlig idé¹²⁹.

Baunsgaard spurgte derpå, om skatteministeren var enig med boligministeren¹³⁰. Karl Hjortnæs svarede, at Erling Olsens udtalelser måske kunne give anledning til tvivl om regeringens indstilling, og han ønskede derfor at præcisere, at det var den samlede regering, der stod bag det forlig, der var indgået mellem partierne. Skatteministeren understregede, at uanset hvordan man mente at kunne udlægge boligministerens

122. Information 29.2.80.

123. Politiken 29.2.80.

124. Information 29.2.80.

125. Samtale med BB 6.4.82.

126. Samtale med BB 1.4.82 og NHP 26.4.82.

127. Samtale med BB 6.4.82 og EO 29.4.82.

128. Samtale med BB 1.4. og 6.4.82.

129. Samtale med EO 18.4. og 29.4.82.

130. Samtale med BB 6.4.82.

udtalelser, så skulle der ikke herske tvivl om, at også boligministeren stod bag forliget. Dette bekræftede boligministeren, samtidig med at han henviste til, at det var de overordnede politiske hensyn, som gjorde, at han accepterede forliget¹³¹. Bernhard Baunsgaard konstaterede, at man ikke kunne forhandle med en regering, der var »uenig«¹³², og da han forlod mødet overrakte han skatteministeren et håndskrevet brev, der var underskrevet af ham og Aase Olesen, og hvori der stod: »Da boligministeren har udtalt sig også i radioen, har Niels Helveg nu besluttet at bede statsministeren om en samtale. Vi føler derfor, at det ikke har noget formål at komme i aften for at drøfte sagen videre«¹³³.

Kl. ca. 17.20 kom Bernhard Baunsgaard og Aase Olesen tilbage til den radikale folketingsgruppe, hvor de fleste medlemmer endnu var til stede. Baunsgaard meddelte, at Erling Olsen havde fastholdt sin kritik i skatteudvalget, og efter hans vurdering ville boligministeren fortsætte med »hetzen«, hvilket de radikale ikke kunne holde til. Derfor anbefalede han at bryde forliget nu – og gruppen gav hurtigt sin enstemmige tilslutning¹³⁴. Nogle minutter senere, kl. ca. 17.30, orienterede Niels Helveg Petersen pressen om, at RV opsagde forliget, fordi forligspartierne ikke kunne stå sammen. Opsigelsen gentog Niels Helveg i radioen kl. 18.30 og i TV-Avisen kl. 19.30¹³⁵.

Renteforliget var dermed bristet.

Årsagerne

Hvorfor blev forliget ikke til noget? Hvem har skylden? Erling Olsen må tildeles en meget væsentlig del af den, idet han helt bevidst saboterede forliget. Hans vedvarende og stadig skarpere udtalelser fik RV til at springe fra. Man kan derfor sige, at Erling Olsen var den direkte eller udløsende årsag.

Hvilke motiver havde Erling Olsen mon til at vælte forliget? Der kan have været flere. Erling Olsen siger selv, at hans motiv var, at bruttoløsningen var faglig uforvarlig på grund af flytteproblemet, der ville hindre mobiliteten på boligmarkedet. Videre anfører Erling Olsen som bevæggrund, at han var stærkt utilfreds med, at han som boligminister hverken

131. KH's skiftlige svar 21.4.82 og samtale med KH 25.4.82.

132. Samtale med KRM 6.5.82.

133. BB's og Aase Olesens brev 28.2.80 til KH. (Hjortnæs' arkiv).

134. Samtale med BB 6.4.82 og NHP 26.4.82.

135. Samtale med NHP 26.4.82.

var blevet rådspurgt eller orienteret om ændringen fra netto til brutto¹³⁶.

Hans J. Poulsen antyder i Weekendavisen den 7. marts 1980, at Erling Olsens motiv var en magtkamp mellem boligministeren og skatteministeren. Bernhard Baunsgaard hævder, at Erling Olsen politisk har følt sig kørt ud på et sidespor i SD, hvilket han var stærkt utilfreds med¹³⁷. Endelig kan det tænkes, at Erling Olsens motiv har været at støtte LO's renteskatteordning.

Der er ingen tvivl om, at Erling Olsen virkelig har ment, at bruttoløsningen var faglig uforsvarlig. Ligeledes er der heller ingen tvivl om, at Erling Olsen har følt sig forbigået, eftersom skatteministeren hverken havde rådspurgt eller informeret ham om en så afgørende ændring, der klart berørte hans område. Derimod er det vanskeligt at afgøre, om Erling Olsen politisk har følt sig kørt ud på et sidespor. Meget tyder dog på, at han politisk stod ganske stærkt. Derfor kan dette motiv formentlig afvises.

Det er også svært at afklare, om »magtkamp«-motivet har spillet ind i boligministerens overvejelser. Selv afviser Erling Olsen fuldstændig denne påstand, idet han understreger sit gode personlige forhold til Karl Hjortnæs¹³⁸. På den anden side vil Karl Hjortnæs ikke udelukke, at »magtkamp«-motivet kan have spillet ind i Erling Olsens overvejelser. Således oplyser Hjortnæs, at Erling Olsen og han politisk ikke har sammenfaldende synspunkter på en hel række centrale områder, ligesom han fortæller, at der har været flere politiske uoverensstemmelser mellem dem i årenes løb¹³⁹. Derfor kan »magtkamp«-motivet nok ikke helt udelukkes.

Spørgsmålet er imidlertid, om ikke Erling Olsens egentlige motiv har været at vælte forliget for dermed at bane vejen for LO's renteskatteordning. Dels var Erling Olsen personlig meget stærk tilhænger af denne model¹⁴⁰, dels var han som tidligere nævnt i kontakt med folk, der stod LO nær, inden han gik »i krig«, og dels modtog han en buket tulipaner fra LO dagen efter, at forliget var brudt sammen. Blomsterne var forsynet med et kort og en tegning af en hund, der hejser et flag. På kortet stod: »Vær med til at hejse flaget for EO. Med nettohilsen LO«¹⁴¹. Som et yderligere eksempel på, at LO bakkede boligministerens aktion op,

136. Samtale med EO 18.4. og 29.4.82.

137. Samtale med BB 6.4.82.

138. Samtale med EO 18.4. og 29.4.82.

139. Samtale med KH 10.4.82.

140. Samtale med EO 29.4.82.

141. Samtale med EO 29.4.82 og Weekendavisen 7.3.80.

kan det anføres, at LO udsendte en erklæring den 29. februar, hvori organisationen støttede Erling Olsens forslag om en byfornyelse¹⁴².

Der er således ingen tvivl om, at LO var stærkt utilfreds med bruttoløsningen – og skatteminister Karl Hjortnæs' håndtering af renteforhandlingerne. Ifølge Politiken var LO-formanden Thomas Nielsen fortørnet over, at han ikke var blevet hørt inden indgåelsen af forliget¹⁴³. Og LO udtrykte offentligt mistillid til Karl Hjortnæs og hans dispositioner omkring den forliste fradragsreform¹⁴⁴.

Ligeså klart er det imidlertid, at RV også bærer en betydelig del af ansvaret for forligssammenbruddet. Formelt var det RV, der opsagde forliget. Selv om boligministeren klart tilkendegav, at han ville stemme for forliget, sprang de radikale alligevel fra. Hvorfor? Hvilke motiver havde de? RV angav som officiel forklaring, at man ikke kunne lave forlig med en »uenig regering«. Denne forklaring fremførte Niels Helveg allerede ved opsigelsen – og RV gentog den senere ved adskillige lejligheder¹⁴⁵. Om baggrunden for forligssammenbruddet anførte Bernhard Baunsgaard i en skriftlig redegørelse af 29. februar 1980 til den radikale hovedbestyrelse: »men afgørende var især, at det politisk er en umulig situation, at stemme for et forslag, som en minister, hvis område det berører, så kraftigt tager afstand fra det«¹⁴⁶. For det andet var RV utilfreds med, at partiet fik tildelt skylden for bruttoløsningen, altså at man blev gjort til syndebuk. I Baunsgaards redegørelse til hovedbestyrelsen hed det nemlig også: »Vi følte, at det var urimeligt at give os skyld for, at det endte med en bruttoløsning, når vi havde peget på noget andet«¹⁴⁷. For det tredje er der ingen tvivl om, at den interne splittelse i RV var et væsentligt motiv til, at partiet bakkede ud af forliget. Store dele af RV var efterhånden kommet til den erkendelse, at bruttoløsningen var teknisk og saglig forkert. Det gjaldt først og fremmest partiets leder: Niels Helveg Petersen. De kyndiges advarsler samt den begyndende protestbevægelse havde gjort betydeligt indtryk, men advarslerne fra pengeinstitutterne (Nationalbanken og Sparekasseforeningen) havde også spillet en vigtig rolle. Niels Helveg søgte derfor med lys og lygte efter et enkelt halmstrå som påskud til at bryde forliget – og med Erling Olsens kritiske

142. Politiken 1.3.80.

143. Politiken 1.3.80.

144. Avisårbogen 1980.

145. Jyllands-Posten 9.3.80, Information 19.3.80 og BB i TV-Avisen 14.11.80.

146. BB's redegørelse 29.2.80 til HB. (HB-arkivet).

147. BB's redegørelse 29.2.80 til HB. (HB-arkivet). Jfr. også NHP's udtalelser til Information og Politiken 29.2.80 samt BB's art. i Fremsyn 11.3.80.

udtalelser fik han pludselig »en hel tømmerflåde«, som han selv har sagt¹⁴⁸.

Nævnes kan det også, at flere radikale medlemmer udtrykte stor utilfredshed med bruttoløsningen på partiets hovedbestyrelsesmøde på Nyborg Strand den 8. marts 1980. Utilfredsheden fremgår bl.a. af de forskellige forslag til udtalelse fra mødet¹⁴⁹. I et forslag til udtalelse lød det: »ulighederne i det nuværende skattesystem må fjernes, men det må ske på en sådan måde, at der ikke med rette eller urette skabes utryghed i befolkningen«¹⁵⁰. Den indirekte kritik af brutto var endnu tydeligere i et andet forslag til udtalelse. Om kravet til en renteomlægning hed det: »Den må imidlertid ikke virke som en skat på flytning ... og den må ikke virke belastende og desorganiserende (forvridende) på kapitalmarkedet«¹⁵¹. Hovedbestyrelsen besluttede, at renteproblematikken skulle undersøges nærmere og nedsatte derfor et ad hoc udvalg, der skulle fremkomme med nye forslag¹⁵².

For det fjerde har frygten for en hetz fra V og K samt hele den borgerlige presse og dermed risikoen for stemmetab spillet en betydelig rolle¹⁵³. Og for det femte kan det heller ikke udelukkes, at kredse i RV har været betænkelige ved et forlig med VS og SF (»socialistforskrækkelsen«). Niels Helveg afviser ganske vist dette motiv, mens Bernhard Baunsgaard ikke helt vil udelukke det¹⁵⁴.

Endelig må man nok også sige, at Karl Hjortnæs har et vist medansvar for forligssammenbruddet, idet han jo hverken rådspurgte eller orienterede boligministeren. Hvorfor undlod han mon det? Man kan forestille sig 2 muligheder. Enten var det ren og skær forglemmelse og uopmærksomhed, eller også var det helt bevidst. Hvis Preben Wilhjelms udsagn er korrekt, kan den første mulighed udelukkes, og følgelig har Karl Hjortnæs enten ikke ønsket at forsinke forliget eller dele æren med boligministeren.

Konklusionen må derfor blive, at Erling Olsen, RV og Karl Hjortnæs alle har et større eller mindre medansvar for det bristede forlig.

148. Samtale med BB 6.4.82, KRM og PW 6.5.82.

149. Bilag 1, 2, 3 og resolutionen 8.3.80 fra mødet. (HB-arkivet).

150. Bilag 6. (HB-arkivet).

151. »Udkast til udtalelse om beskatningsproblemerne«. (HB-arkivet).

152. Referat af HB-mødet 8.3.80 samt bilag 7. (HB-arkivet).

153. Samtale med BB 6.4.82 og NHP 26.4.82. Se også de borgerlige partiers skarpe kommentarer i Jyllands-Posten og Politiken 28.2.80 samt de kritiske ledere i Jyllands-Posten, Politiken og Weekendavisen 29.2.80.

154. Samtale med NHP 26.4.82 og BB 6.4.82.

Sammenfatning

Med hensyn til den første problemstilling om, hvordan renteforliget af 27. februar blev til, har undersøgelsen vist, at det politiske forløb startede med, at Karl Hjortnæs fremsatte lovforslaget om en renteomlægning 4. december 1979. Forslaget, der var baseret på et nettoprincip, blev imidlertid ikke færdigbehandlet i Folketinget. I stedet fremsatte regeringen et forslag til folketingsbeslutning med samme sigte. Dette beslutningsforslag blev vedtaget af SD, SF, RV og VS 21. december 1979.

Efter nytår begyndte de politiske forhandlinger mellem SD, RV og SF. Hovedproblemerne var: anvendelsen af merprovenuet, sondringsmodellen, overgangsperiodens længde samt frem for alt, om loven skulle hvile på et netto- eller et bruttoprincip. RV krævede straks, at det blev brutto, mens SD holdt fast ved netto. Sideløbende med de politiske forhandlinger fortsattes udvalgsbehandlingen, hvor hovedproblemerne var de samme som i de politiske drøftelser mellem partierne.

I slutfasen skete flere ting: VS blev inddraget – Nationalbanken advarede mod brutto – og RV fremsatte et såkaldt modificeret nettorenteforslag, der ikke vandt tilslutning. Karl Hjortnæs fik et mandat i gruppen 26. februar til i givet fald at acceptere brutto, og næste dag blev forliget indgået mellem SD, RV, SF og VS. Imidlertid undsagde Erling Olsen det offentligt, og RV opsagde forliget torsdag aften 28. februar 1980.

Svarene på de spørgsmål, der er blevet rejst, er:

Nationalbanken intervererede i den politiske beslutningsproces til fordel for nettorenteprincippet, fordi banken sandsynligvis frygtede, at dens muligheder for at føre effektiv pengepolitik ville blive alvorligt svækket ved en bruttoløsning.

RV fremsatte formentlig det modificerede nettorenteforslag dels for at opnå forlig, dels af nogle taktiske grunde.

Karl Hjortnæs skiftede tilsyneladende fra netto til brutto, efter at han i samtalen med VS, der stærkt foretrak brutto, erkendte, at hvis han ville have et forlig, så måtte han imødekomme RV. Dokumentarisk står det fast, at skatteministeren fik et mandat til i givet fald »at sluge brutto« i gruppen 26. februar 1980. Imidlertid er der omstændigheder, der kunne tyde på, at Karl Hjortnæs måske »kuppede« sit mandat igennem.

Det kan umuligt afgøres, om Jørgen Freddy Hansen har sagt god for en bruttoløsning, eller han ikke har gjort det. Derimod viser flere forhold klart, at LO i hvert fald ikke var indforstået med brutto.

Erling Olsen var ikke informeret om ændringen fra netto til brutto. Alt taler for, at boligministerens offentlige undsigelse af forliget var en veltil-

rettelagt aktion, hvor flere personer var taget i ed, bl.a. Mogens Camre og folk (Mogens Lykketoft?) med tilknytning til LO. Anker Jørgensen fyrede ikke Erling Olsen af flere grunde, men den vigtigste var nok LO's støtte til boligministeren.

RV vaklede ikke i løbet af torsdagen den 28. februar 1980, men fastholdt tværtimod forliget. Først efter samrådet i skatteudvalget, hvor Erling Olsen opretholdt sin kritik, opsagde RV forliget.

Med hensyn til den anden problemstilling om holdningerne i de politiske partier til en begrænsning af rentefradragsretten har undersøgelsen vist, at de borgerlige partier: V, K, Z og CD alle var klart imod regeringens lovforslag. KRF var uafklaret i sin holdning, mens DR principielt var positiv over for en begrænsning af rentefradraget. Dog var partiet imod det konkrete lovforslag.

SF og VS gik principielt ind for en total afskaffelse af rentefradragene, men støttede også klart en renteomlægning. Begge partier foretrak afgjort bruttoprincippet. SF anså dog et forlig for vigtigst.

I RV var holdningerne forskellige. I folketingsgruppen var der tilhængere af både brutto og netto. Bernhard Baunsgaard var personlig meget stærk tilhænger af bruttoprincippet – og pressede dette princip igennem i forhandlingerne. Tage Dræbye var derimod betænkelig ved bruttoprincippet. Niels Helveg Petersen syntes hverken om brutto eller netto. I partiet var der mange modstandere af brutto, bl.a. Lauge Dahlgaard, adskillige folketingskandidater samt flere af de såkaldt kyndige.

Holdningerne i SD var også forskellige. En gruppe var tilhænger af netto og meget stærk modstander af brutto. Denne gruppe omfattede bl.a. Erling Olsen, Mogens Camre, Mogens Lykketoft, Thomas Have og Erling Jensen. En anden gruppe foretrak netto, men anså alligevel et forlig for vigtigst. Anker Jørgensen kan tilsyneladende anføres som repræsentant for denne gruppe. En tredje gruppe foretrak brutto, men betragtede også et forlig som væsentligst. Karl Hjortnæs, Bernhard Tastesen og Svend Jakobsen tilhørte denne gruppe. Endelig anså en fjerde gruppe et forlig for vigtigst uanset princip.

Hvad angår den tredje problemstilling om årsagerne til, at forliget brød sammen, er konklusionen, at Erling Olsen, RV og Karl Hjortnæs alle har medansvar.